

Den ordnade naturen

Ett sätt att förstå den gestaltade vegetationen utifrån

Theodor W Adornos estetiska teori

Olivia Persson

Examensarbete 30 hp

Sveriges Lantbruksuniversitet, SLU

Fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap

Landskapsarkitekturprogrammet – Uppsala

Uppsala 2024

Den ordnade naturen: Ett sätt att förstå den gestaltade vegetationen utifrån Theodor W Adornos estetiska teori

The Tamed Nature: Understanding Designed Vegetation Through Theodor W. Adorno's Aesthetic Theory

© Olivia Persson

Handledare: Amalia Engström, Sveriges lantbruksuniversitet, institutionen för stad och land
Bitr. handledare: Ulla Myhr, Sveriges lantbruksuniversitet, institutionen för stad och land

Examinator: Mattias Qviström, Sveriges lantbruksuniversitet, institutionen för stad och land

Bitr. Examinator: Roger Elg, Sveriges lantbruksuniversitet, institutionen för stad och land

Omfattning: 30 hp
Nivå och fördjupning: Avancerad nivå A2E
Kurstitel: Självständigt arbete i landskapsarkitektur, A2E - landskapsarkitektprogrammet - Uppsala
Kurskod: EX0860
Program/utbildning: Landskapsarkitektprogrammet - Uppsala
Kursansvarig inst.: Institutionen för stad och land
Utgivningsort: Uppsala
Utgivningsår: 2024
Omslagsbild: Olivia Persson
Upphovsrätt: Författarens bilder om annat inte anges. Alla bilder används med upphovsersonens tillstånd.
Elektronisk publicering: <https://stud.epsilon.slu.se/>

Nyckelord: natur, estetik, estetiskt värde, estetisk teori, skönhet, vegetation, vegetationsgestaltning, kritik, ideologi, ekologi, instrumentellt värde, standardisering, Theodor W. Adorno

Sveriges lantbruksuniversitet
Fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap
Institutionen för stad och land
Avdelningen för landskapsarkitektur

Summary

Introduction

A dualistic way of thinking characterizes the Western society's perception of nature, where nature is seen as the opposite to culture (Catalano et al. 2021). This perspective has contributed to an imbalance of power between humans and non-humans (Smith 1990). Consequently, this has influenced how people value vegetation in urban areas (Cervelli et al. 2013). Within landscape architecture, this relationship can be seen in relation to plant design, where aesthetic considerations have been relegated to design solutions focused on efficiency rather than aesthetic depth (cf Van Etteger et al. 2016). This has an impact on the selection and design of vegetation in urban areas (cf Robinson och Lundholm 2012), and as a result this comes with a risk of having a bad impact on ecological values in these areas (cf Nassauer 1995).

To strive for sustainable urban development, from this viewpoint requires a change in human behavior towards nature. In relation to the climate crisis, which is currently threatening the survival of humans and other species, several researchers believe that changing our behavior in how we handle nature is urgent (Catalano et al. 2021).

Theodor W Adorno was a philosopher who highlighted the unsustainable relationship between man and nature. According to Adorno the Western society exploits nature for economical purposes and he means it is constantly shaped to meet societal needs (Flodin 2009). Consequently, this has caused great suffering for both humanity and non-human beings (ibid.). In his aesthetic theory he opposes the Enlightenment's overemphasis on the rational reason and means it has affected man's experience of beauty (Adorno 2002).

Analyzing modern plant design in landscape architecture through Adorno's philosophic perspective, may offer new ways of understanding how landscape architects construct nature.

In order to perform this analysis, the study applies two concepts taken from Adorno's philosophy - *Instrumental value* and *Standardization* - combined with support from different theoretical perspectives taken from landscape architecture and ecology.

Purpose and Research questions

The aim of this study is to provide an understanding of how landscape architectural principles for plant design construct nature in urban areas. The intention is to examine if Adorno's aesthetic theory can contribute to enhancing the condition for ecological values in urban areas.

What design principles are prominent in the plant design of Ulrikelunds torp and Blomsterdalen ?

In what way can these design principles be understood in terms of the concepts of Instrumental Value and Standardization inspired by Adorno's philosophy?

Method and Material

This study primarily applies Adorno's aesthetic theory to examine underlying societal values mediated through plant design in two different parks in Stockholm's stad. The investigation has an abductive approach, which means the study combines different theoretical perspectives to analyze the empirical material. Document studies and site visits combined with literature from landscape architecture and ecology is used to investigate and identify common design principles. This is followed by a critical analysis with Adorno's aesthetic theory and two concepts identified from his philosophy.

This thesis has an interdisciplinary approach drawing literature from various fields and the aim of this is to explore the multifaceted concept of nature and its significance within landscape architecture.

The theoretical background is primarily based on literature which discusses plant design from an aesthetic and ecological approach. The analytical framework is based on Adorno's philosophy, which is rooted in the *Critical Theory*, with perspectives taken from his take on the concept of art, mass culture and architecture.

The study also includes documents from two relevant architecture firms.

Theory - To analyze through Adorno's aesthetics

The theoretical framework is based on Adorno's aesthetic theory combined with two concepts

from his philosophy. Rooted in a skepticism towards the rational (instrumental) reason. He argued that this way of thinking instrumentalized nature (Horkheimer and Adorno 2012). Adorno's philosophy included a pessimism towards the Western capitalist culture's perspective on nature as a utilitarian resource (ibid.).

He suggests that humanity's perception of nature has affected the experience of beauty and limited the aesthetic judgment (Flodin 2009).

In this study, his theoretical perspectives are applied to analyze modern plant design principles and investigate underlying values and sometimes ideological ideas. Adorno was skeptical of any aesthetic design that was a political or economical driven project (cf Adorno 2002). For instance, he meant that beautifying nature into something harmonious and enjoyable, most often hides ideological objectives (Horkheimer and Adorno (2012). Instead, he argues that art (and architecture to some extent), have a possibility to serve as a counterforce to societal contradiction by advocating a more radical aesthetic design.

The two concepts that are taken in consideration in this study is *Instrumental value* and *Standardization*. The first one can be understood as when cultural objects (such as parks) are valued through its ability to generate a measurable value. The second concept problematizes production (within culture) with focus on efficiency and economic

thrif.

Spatial context

The study examined two parks in Stockholm's stad. These parks are Blomsterdalen in Årsta, 6 kilometers from the inner city of Stockholm and Ulrikelunds torp in Farsta, 11 kilometers from the inner city. Ulrikelunds torp is a part of a bigger park called Drevviken strandpark and is designed by Land arkitekter. This part of the park was finished year 2017, some parts of the park is still under construction. Blomsterdalen is designed by AJ-arkitekter and was finished year 2010.

Both parks were designed during the 2000-century with a high focus in the plant design from an aesthetic perspective. The primary purpose of the parks is to serve as a means to explore the theoretical perspectives of the study. Therefore, the focus of the study is not on the parks themselves even though they play a vital role in the study. To put the vegetation in urban areas in a spatial context the thesis investigates the parks in relation to the municipality's overarching strategies for park development presented in *Farsta stadsdels parkplan* (2017c) and *Enskede-Årsta-Vantörs-parkplan* (2017b), all of which encompass sustainable park development from both an aesthetic and ecological perspective. The purpose of this is to understand the construction of nature in an urban spatial context.

Figur 1. Map over south of part Stockholm with the locations of the parks marked. Blomsterdalen in Årsta marked in red and Ulrikelunds torp in Farsta in blue. ©Lantmäteriet - redigerad av studiens författare.

Figur 2: Rendering plan over Ulrikelunds torp. ©Land arkitekter på uppdrag av Stockholms stad- redigerad av studiens författare.

Figur 3: Rendering plan over Ulrikelunds torp. ©AJ-arkitekter på uppdrag av Stockholms stad- redigerad av studiens författare.

Common design principles

The result is presented in two different chapters, and this is the first one. This part of the result describes the observations that were made in the parks during the site visits and from the insights derived from the design documents. The principles that were observed were based on an understanding of the theoretical background presented in chapter 1 and in relation to the strategies presented in the documents from Stockholms stad (2017b;2017c). That means Nassauer (1995), Ignatieva (2017), Krupinska (2016), Van Etteger et al. (2016) and Webb et al. (2023), among others, had a vital role in this part. During the investigation, some concrete principles (or elements) were observed, this was for example vegetation most often seen inside frames, planting areas formed in geometrical forms, blooming neat vegetation, and lawns. There were also more abstract findings like categorized vegetation, areas with a clear function and both of the parks had developed in line with a clear concept or idea.

A critical perspective

This is part two of the result and is a critical analysis of the observations in part one. The

analytical framework is based on Adorno's critical perspective. The results suggest that the observed design principles can be interpreted as a means of controlling nature to render it predictable and thereby more useful for societal purposes. This is evident as the principles often aim to conform the form of the vegetation to conventional norms of how nature is expected to appear in urban areas, which sometimes comes from dominant values. In relation to Adorno (2002) this comes with a discussion that there is a risk that the plant design is undermining the potential to serve as a counterbalance to societal contradictions.

The analysis also suggests principles that can be interpreted as a result of a standardization process. One example observed in the literature and in both parks is the lawn. In relation to the documents from the municipality this principle can be seen as a streamlined element in urban areas which is considered functional and cheap. This follows by a discussion in relation to Adorno (1991;2002) that this is an example of when nature is reduced to simple forms and as a consequence, the plant design comes with a risk of, because of its focus on economic profitability and efficiency, losing its intrinsic value.

Final reflections

The thesis initiates a discussion regarding new perspectives in the aesthetic field within landscape architecture, which as a result may contribute to new approaches when designing outdoor areas. Adornos perspective on beauty and aesthetic values would not automatically lead to increased ecological values, but with inspiration from his philosophic perspective we could challenge conventional perceptions on nature. As a result, this could lead to new ways to design urban outdoor places, with a higher inclusion of what today often is “cleaned up”, outdoor places that look messy, for example. The thesis is bringing up the concept of “rewilding” as an example of that. In relation to Adorno (2002) this comes with a discussion that this concept also is at risk being motivated by underlying societal beliefs.

Furthermore, it is noted that Adorno’s aesthetic theory is relatively challenging for landscape architects to engage with, as one interpretation is that a

part of the profession is based on economically and politically driven projects. One other conclusion is therefore, in relation to Adorno (2002;2012;1991) that landscape architects are somewhat constrained in their artistic practice. Thus, it is also discussed that his philosophy, in a theoretical perspective, can contribute to a critical reflection and raise awareness among landscape architects in the way we construct what surrounds us.

1 | Observations made in Ulrikelunds torp of vegetation in orderly shaped forms.

2 | Observations made in Blomsterdalen of vegetation in orderly shaped forms and a big lawn in the middle of the park.

Sammanfattning

I det västerländska samhället präglas uppfattningen av naturen av ett dualistiskt tankemönster, där natur uppfattas som motsats till kultur (Catalano et al. 2021). Detta har bidragit till en ojämnhet mellan det mänskliga och det icke-mänskliga (Smith 1990). Följaktligen har detta tankemönster påverkat hur människor värderar vegetationen i urbana miljöer (Cervelli et al. 2013). Inom landskapsarkitektur kan denna relation ses i förhållande till vegetationsgestaltning, där estetisk utformning har förpassats till gestaltungs-lösningar som fokuserar på effektivitet snarare än estetiskt djup (jfr Van Etteger et al. 2016). Detta påverkar urvalet och utformningen av vegetationen i urbana miljöer (jfr Robinson och Lundholm 2012), detta riskerar som följd att ha en negativ effekt på den urbana miljöns ekologiska värden (jfr Nassauer 1995).

Att sträva efter en hållbar stadsutveckling, från detta perspektiv, kräver en förändrad relation mellan människa och natur. I relation till rådande klimatkris, som i skrivande stund hotar människan och andra arters överlevnad, anser forskare att det är hög tid att förändra vårt beteende när det kommer till hur vi hanterar och värderar naturen (Catalano et al. 2021).

Theodor W. Adorno var en tysk filosof som belyste denna ohållbara relation (Flodin 2009). Enligt honom exploaterar det västerländska samhället naturen för ekonomiska ändamål och formar den kontinuerligt i syfte att möta samhälleliga behov (ibid.). Detta har följaktligen skapat stort lidande för såväl mänskligt som icke-mänskligt liv (ibid.). I sin estetiska teori motsatte sig Adorno upplysningens övertro på det rationella förnuftet och menade att denna tilltro har påverkat människans upplevelse av skönhet (Adorno 2002).

Att analysera samtida vegetationsgestaltning inom landskapsarkitektur med hjälp av Adornos filosofiska perspektiv kan belysa nya sätt att förstå hur landskapsarkitekter konstruerar naturen runt oss. Denna studie syftar till att ge förståelse för hur landskapsarkitektoniska gestaltungsprinciper för vegetationsgestaltning konstruerar naturen i urbana miljöer. Avsikten är att undersöka om Adornos estetiska teori kan bidra till att förbättra förutsättningarna för ekologiska värden i dessa miljöer.

Studien består av en kritisk analys av två vegeta-

tionsgestaltningar i Stockholms stad och fokuserar i huvudsak på vardagliga aspekter av naturen såsom träd, buskar, blommor eller gräs. Analysen vägleds huvudsakligen av två begrepp hämtade från Adornos filosofi, dessa är *Instrumentellt värde* och *Standardisering*. För att utföra denna analys tillämpas en abduktiv forskningsansats som innebär att olika teoretiska perspektiv vägleder tolkningen och förståelsen av det empiriska materialet. Det innebär att Adornos teori kombineras med stöd i olika teoretiska perspektiv hämtade från landskapsarkitektur och ekologi.

Undersökningen ger exempel på både konkreta och abstrakta gestaltungsprinciper som förekommer inom vegetationsgestaltning, vilka tillsammans tolkas konstruera naturen i urbana miljöer till ordnade former. I relation till Adorno (1991;2002;2012) kan de observerade gestaltungsprinciperna tolkas som ett sätt att kontrollera naturen för att göra den förutsägbar och därigenom mer användbar för samhälleliga ändamål. Undersökningen visar även att vissa gestaltungsprinciper kan tolkas vara resultatet av standardiseringsprocess. Utifrån Adorno (1991) belyser studien att dessa gestaltungsprinciper är ett exempel på att naturen i parkerna riskerar att reduceras till förenklade former på bekostnad av dess intrinsikala värde.

Detta följs av en diskussion om att nya perspektiv inom estetikens område kan förändra vårt sätt att utforma urbana utomhusområden. Adornos perspektiv på skönhet och andra estetiska värden skulle inte automatiskt leda till förbättrade förutsättningar för ekologiska processer, men med inspiration från hans filosofiska synsätt skulle konventionella uppfattningar om naturen kunna utmanas och förändras. I förlängningen skulle detta kunna leda till nya sätt att utforma urbana parker, ett exempel skulle kunna vara att gestaltningen i utsträckning inkluderar vegetation som ser stökig ut, vilken idag ofta “städas bort” — vilket i vissa avseenden skulle kunna öka förutsättningarna för ekologiska värden i dessa miljöer.

Prolog

Vad är egentligen det jag ser i landskapet runt omkring mig? Vad är egentligen staden och vad är det som inte är staden? Vilken roll har egentligen tallen, björken och eken i stadsrummet? Och utanför? Eller sälgen, brännässlan och blåklockan? Vilken roll har egentligen vegetationen inom landskapsarkitekturen? "Säl, det är inget bra parkträd. Den är så skräpig" sa en gammal examinator till mig. Jag förmådde mig nästan inte förstå hur motstridig landskapsarkitekturen faktiskt var när jag i mitt bakhuvud tänkte på hur viktig säl är för biologisk mångfald när dess tidiga blomning väcker liv i vårens allra tidigaste pollinerare. Naturen i landskapet runt oss värderas, till varje pris. Min examinator gjorde det och jag med.

Landskapsarkitektur handlar för mig om att se sammanhang och förstå att allt har en relation till något annat. Landskapsarkitekten kan, och ska, analysera samt hela tiden försöka förstå människan i landskapet, förstå sig själv och andra som en del av det. En del av landskapsarkitekturens praktik handlar om att kompromissa mellan olika intressen. Jag fick höra tidigt i utbildningen "Lär er att argumentera utifrån ett ekonomiskt perspektiv, argumentera att gröna miljöer i staden är ekonomiskt sparsamt för framtiden. Först då kommer kommunen att lyssna." och så är det nog, för den kultur jag lever i för en retorik där det ekonomiska perspektivet är en internaliserad del av språket. Jag har lärt mig att argumentera för landskapet som en resurs tillgänglig för mänskligt bruk, som en plats för mänsklig rekreation, som en reservoar för biologisk mångfald och utifrån dess värdefulla betydelse för folkhälsan. Jag har lärt mig förstå landskapet som omger människan som en mänsklig tillgång. När författaren och fysikern Helena Granström i boken *Det som en gång var* (2016) formulerar det omgivande landskapets funktion som en skyddande sköld från en förlamande sorg, är jag beredd att hålla med henne. Jag stirrade länge med en klump i magen på textraderna: "För att slippa leva i ruinerna av det som en gång var, gör vi dessa ruiner till vårt nya palats. Natur är ett anpassligt begrepp, men aldrig någonting annat än kvarlämnade rester, det som återstår när kulturen lämnat sitt." (Granström 2016:79).

Men visst är det väl så, att viss vegetation lämpar sig bättre i stadsmiljöer, att viss vegetation lämpar sig bättre om man nu ändå måste välja. I en värld som inte tillåter någots existens så länge det inte gynnar människan har det fula, krävande och skräpiga inte någon plats. Sälgen, så kallade, skräp måste städas bort. Det kostar, mankraft och tålamod, och sälgen verkar därför, enligt konventionell landskapsarkitektur, inte ha någon roll att spela i våra städer. Med ett ekonomiskt omdöme som detta kan jag förstå min examinator. Men på samma gång har benen för sälgens existens plötsligt slagits undan. Som onödig och oönskad kan den förpassas till skuggan av Granströms ruiner.

Det här examensarbetet bottnar i en vilja att försöka förstå, och dessutom ge en förståelse, att se landskapsarkitekturens roll i den ekologiska katastrof samhället just nu befinner sig i. Men den bottnar också i mitt förtvivlade hopp om att landskapsarkitekten kan göra skillnad.

Tack

Tack Amalia, Jonas, Victor, Emelie, Alexandra, Ulla och Filip

Innehållsförteckning

Introduktion	10
1.1 Inledning	11
1.2 Syfte och frågeställningar	11
1.3 Bakgrund	12
2. Metod och Material	18
2.1 Metod och arbetsprocess	19
2.1.1 Dokumentstudier	21
2.1.2 Litteraturoversikt	22
2.1.3 Platsbesök	24
3. Teoriavsnitt	26
3.1 Adorno, vegetationen och rummet	27
3.1.1 Det sköna i parken	28
3.1.2 Att orientera sig med Adorno i parkrummet	29
4. Rumslig kontext	30
4.1 Parkerna	31
4.1.1 Ulrikelunds torp	32
4.1.2 Blomsterdalen	37
4.2. Parkerna i staden	40
4.1.1 Strategier för parkutveckling	40
5. Observerade gestaltungsprinciper	42
5.1 Gestaltungsprinciper i Ulrikelundstorp	43
5.2 Gestaltungsprinciper i Blomsterdalen	47
6. Ett kritiskt perspektiv	51
6.1 Ett sätt att förstå gestaltungsprinciperna	52
7. Avslutande reflektioner	59
7.1 Diskussion	60
7.2 Reflektioner över metod	62
7.3 Några avslutande ord	65
8. Referenser	66
8.1 Figurförteckning	68

1. Introduktion

I detta avsnitt presenteras studien med en kort inledning följt av syfte och frågeställningar. Därefter följer ett bakgrundavsnitt som redogör för undersökningens problemrymd och tidigare forskning. Detta följs av en presentation av de avgränsningar som görs i studien och en begreppsförklaring som redogör för begreppsdefinitioner och begreppsliga avgränsningar samt hur de appliceras.

1.1 Inledning

Den västerländska kulturens uppfattning av naturen präglas av ett dualistiskt tankemönster mellan natur och kultur (Catalano et al. 2021). Detta tankemönster har format en hierarkisk relation mellan dessa och kan förklaras som en av flera bidragande orsaker till att naturen betraktas som ett externt objekt tillgänglig för mänskligt bruk (Smith 1990).

Vegetationen och hur den hanteras i urbana miljöer är ett exempel som gör det tydligt att detta synsätt påverkar även landskapsarkitekturens teori och praktik. Historiskt har till exempel vegetationsgestaltning utgått från att kontrollera eller styra vegetationen på det sätt som passar människan och staden snarare än att låta den utvecklas efter dess givna förutsättningar (Robinson 2016). Liksom att vegetationen, i modern tid, ofta värderas utifrån dess positiva inverkan på människors välmående snarare utifrån dess egenvärde i en del av ett större ekosystem (Catalano et al. 2021).

Sammanfattningsvis är vegetationsgestaltningen i urbana miljöer präglad av normer och föreställningar om naturens utseende med högt fokus på effektiviserade systematiska gestaltningslösningar. Detta har inneburit att viss, ekologiskt värdefull, vegetation riskerar att uteslutas på grund av hur den ser ut (Nassauer 1995). I förlängningen riskerar detta att resultera i försämrade ekologiska värden i urbana miljöer.

I ett försök att förstå och föreslå en lösning på denna problematik sätts ljuset i denna undersökning på dissonansen i tonen mellan vad som anses skönt och det som är ekologiskt värdefullt. För att kunna klara framtida klimatutmaningar behöver vi, som Riikonen (2023) beskriver det, förändra vår relation till vad som anses fint eller fult eftersom detta påverkar hur vi utformar städernas växtklädda miljöer.

Denna uppsats skrivs med övertygelsen om att möjligheten till en social, estetisk och ekologisk hållbar stadsutveckling förutsätter ett förändrat förhållningssätt till naturen. Filosofen Theodor W Adorno (1903–1969) satte tidigt ljus på denna obalanserade relation (Stanford Encyclopedia of Philosophy 2023). Tillsammans med filosofen Max Horkheimer var han en av de mest framstående företrädarna för Frankfurtskolan (ibid.). I denna kontext förstås naturen som en konstruktion av upplysningens förnuftsmässiga tänkande och som

en produkt av det kapitalistiska systemet (ibid.). Adorno menade att naturen har utnyttjats för ekonomiska ändamål och utformats i syfte att möta samhälleliga behov (ibid.). Detta har som följd normerat vår syn på naturen som en kommodifierad resurs vilket resulterat i ett djupt lidande för såväl mänskligt som icke-mänskligt liv.

I Adornos estetiska teori motsätter han sig upplysningens övertro på förnuftet och menar att det utsätter naturen för förtryck (Flodin 2009), ett förtryck som präglar upplevelsen av skönhet (Adorno 2002). För Adorno är upplevelsen av det sköna mer än vad den förnuftsmässiga människan, i den rådande samhällsordningen, försöker göra det till (ibid.). Att applicera Adornos estetiska teori inom landskapsarkitekturens teori och praktik kan öppna upp för nya angreppssätt att förstå hur vi utformar våra utomhusmiljöer. I denna studie vägleds undersökningen av två centrala begrepp hos Adorno. Det ena begreppet är *Instrumentellt värde* vilket, i detta avseende, innebär att vegetationen värderas utifrån dess användbarhet som medel för att uppnå ett mål. Det andra begreppet är *Standardisering* och innebär att vegetationen i städerna formas efter effektiviserade kulturella uttryck.

För att få en förståelse för hur vanligt förekommande gestaltningsprinciper konstruerar naturen i urbana miljöer vägleder dessa begrepp studiens analys av vegetationsgestaltningen i två moderna parker i Stockholms stad. Dessa parker är Blomsterdalen i Årsta och Ulrikelunds torp som är en del av parken Drevviken strandpark i Farsta.

1.2 Syfte och frågeställningar

Uppsatsen syftar till att ge förståelse för hur landskapsarkitektoniska principer för vegetationsgestaltning konstruerar naturen i urbana miljöer genom narrativ kopplat till naturens utseende. Avsikten är att undersöka hur Adornos estetiska teori kan bidra till att förbättra förutsättningarna för ekologiska värden i urbana miljöer. Uppsatsens frågeställningar är:

Vilka gestaltningsprinciper är framträdande i gestaltningen av Ulrikelunds torp och Blomsterdalen ?

På vilket sätt kan dessa framträdande gestaltningsprinciper förstås utifrån begreppen Instrumentellt värde och Standardisering inspirerade från Adornos filosofi ?

1.3 Bakgrund

Natur, estetik och kapitalism inom landskapsarkitektur

Genom att betrakta och läsa av landskapet kan vi få en förståelse för människans relation till naturen. Landskapsarkitekten Susan Herrington (2009) beskriver landskapet som resultatet av en reflektionsprocess. Hon skriver “[Landscapes grow] out of changes in how we think about art and nature.” (Herrington 2009:vii). Enligt henne speglar landskapet människans uppfattning om naturen. Liksom människans relation till den.

Inom landskapsarkitekturen är upplevelsen av skönhet nära besläktat med natur och landskap (Nassauer 1997), och historiskt har landskapsdesign inspirerats av romantiserade naturmålningar inom målarkonsten (Herrington 2009). Utöver att detta har påverkat hur vi utformat miljöerna runt oss har den pittoreska bilden av naturen format människans uppfattning om den, då dessa landskap framställts som om de vore skapade av naturliga processer (ibid.).

Även om Herrington (2009) menar att detta är i förändring kan de landskap som omger människan, oavsett hur naturliga de ser ut, fortfarande närmast beskrivas som en mänsklig artefakt snarare än skapat av naturliga processer. Naturen och landskapet är, på grund av mänsklig verksamhet, ett resultat av drastiskt förändrade, en gång naturliga, naturmiljöer (Nassauer 1997).

Naturens roll inom landskapsarkitekturen betraktas ofta som mångsidig (Nassauer 1997). Tillsammans med nyttan den tillför människan utgör den en del av landskapet som landskapsarkitekter dagligen planerar och gestaltar. Flera forskare betonar estetikens mycket viktiga roll i det här avseendet eftersom hur vi formar naturen i våra städer kan bidra till att klara flera av de klimatutmaningar samhället står inför (Nassauer 1995; Nassauer 1997; Meyer 2008). Samma forskare betonar att det gestaltade rummet i städerna bör utformas så att det griper tag i människors uppmärksamhet och berör människor på djupet. Hur vi utformar platser kan nämligen få människor att värdera sin omgivning och här kan gestaltningen av en plats ses som ett verktyg till att, exempelvis, öka människors miljömedvetenhet (Meyer 2008).

Även om landskapsarkitekturen i många avseenden begränsas i sin möjlighet att uttrycka sig

estetiskt eller konstnärligt kan den titulera sig som en delvis konstnärlig praktik (Wingren 2009). År 2018 presenterade den dåvarande regeringen propositionen *Politik för gestaltad livsmiljö* (2018) med avsikten att belysa det gestaltade livsrummet och estetikens som en del i en hållbar stadsutveckling. Propositionen fungerar som ett nationellt verktyg för att skapa omsorgsfullt gestaltade offentliga miljöer med hjälp av arkitektur, form, konst och design (ibid.). Ändå riskerar det estetiska perspektivet inom landskapsarkitekturen att trivialiseras i ljuset av en akut klimatkris där såväl mänsklig som icke-mänsklig hälsa hotas (Meyer 2008).

I skuggan av estetikens betydelse inom landskapsarkitekturen gömmer sig nämligen de krafter som begränsar dess möjligheter. Med en omvärld som värdesätter rationell vetenskap högt har landskapsarkitekturens teori och praktik förringat idéer om estetik (Van Etteger et al. 2016). Detta har bidragit till att den landskapsarkitektoniska diskursen länge har präglats av idéer om funktionell design på bekostnad av den estetiska kvaliteten (ibid.). Inom landskapsarkitekturens teoretiska fält pågår diskussioner om att den estetiska kvaliteten i det offentliga rummet riskerar att påverkas negativt på grund av omvärldens fokus på mätbarhet (Van Etteger et al. 2016; Bronemark 2018).

Gabrielsson (2007) sätter detta i en ekonomisk kontext och betonar att estetiska värden i de offentliga rummen inte är en självklarhet i relation till de marknadskrafter som präglar utformningen av det. Hon betonar hur stadsrummets nära relation med dessa krafter i samhället sätter stopp för en estetik som uppmanar till samhällslig förändring. Istället förordas en estetik med högt fokus på effektiviserade gestaltungsåtgärder (ibid.). Bronemark (2018) betonar detsamma och ser detta som ett resultat av ett samhälle som prioriterar effektiviserade systematiska lösningar framför estetiskt djup. En tolkning av detta är att landskapsarkitekter tvingas in i ett förhärskande system som skalar av den mycket komplexa omgivningen till en mycket effektiv enkelhet och det är just denna estetik som studien förstår som riskabel i relation till den urbana miljöns ekologiska värden

Ekonomins järngrepp om den estetiska utformningen lirar sig in nästan överallt, inte bara i anslutning till den estetiska upplevelsen. Ett praktiskt exempel i relation till studiens kontext är hur det ekonomiska konvergerar till begreppet

ekosystemtjänster, som blir ett allt vanligare inslag i samtida gestaltningssammanhang. Trots de fördelar begreppet innebär, till exempel dess funktion att medvetandegöra människor om deras beroende av naturen (Naturvårdsverket 2020), är ekosystemtjänster tätt förknippat med ett ekonomiskt perspektiv (Garrod och Willis 1999). Dessa sätts nämligen ofta i relation till den kostnad det skulle innebära att återskapa naturens tjänster genom kostsamma tekniska lösningar (ibid.).

Den gestaltade vegetationen och dess koppling till den urbana miljöns ekologiska värden

En del av naturen i städerna finns att tillgå i parkerna i form av vegetation. Tillsammans med övrig stadsgrönska och omkringliggande naturmiljöer utgör dessa livsviktiga platser för såväl mänskligt som icke-mänskligt liv (McKinney 2006).

Den gestaltade vegetationen bygger upp den urbana miljöns parker och utgör en viktig komponent i stadens offentliga rum. Den bidrar till bland annat social, estetik och ekologisk hållbarhet (Kulturdepartementet 2018). De urbana parkmiljöerna skiljer sig ofta i sin ekologiska sammansättning från de naturmiljöer som finns utanför staden (Persson och Smith 2014). Utöver att städernas specifika livsmiljö förutsätter arter med god anpassningsförmåga, beror artsammansättningen i dessa miljöer ofta på att vegetationen kontrolleras och styrs av människan (ibid.).

Den vegetation som idag syns i städerna planteras ofta med hänsyn till en särskild funktion, ett sådant exempel kan vara vegetation vars syfte är att skapa estetiska värden på en plats (jfr Persson och Smith 2014). I detta avseende kan vegetationsgestaltning beskrivas som en teknik vilken avser förbättra den estetiska upplevelsen platsen (Cervelli et al. 2013).

Inom landskapsarkitekturens gestaltande praktik och de designprinciper som förekommer där finns en koppling mellan historiska samt samhällsliga föreställningar om naturens utseende. Ett exempel är att metoden för att skapa en enhetlig och sammanhållen gestaltning (vilket är en generell målbild) ofta vägleds av ett koncept, eller en visuell idé, som säger något om visionen, och ofta även slutmålet, med gestaltningen (Krupinska 2016). En tolkning av detta är att det i realiteten innebär att utformningen av en plats ofta vägleds av idéer förankrade i vår förståelse av omvärlden.

I artikeln *Messy Ecosystem, Orderly Frames* (1995) skriver Nassauer att den gestaltade vegetationen i städerna påverkas av kulturella normer och föreställningar om hur den bör se ut. Det har resulterat i att vegetationen i urbana miljöer ofta presenteras i geometriskt formade planteringar, träd i raka rader, klippta gräsmattor eller i form av prydligt blommande planteringar (ibid.).

Av dessa är den klippta gräsmattan det mest tydliga exemplet på hur naturen i städerna formas av bakomliggande värderingar. I Sverige består 40 till 60 procent av urbana grönområden av monotont kortklippta gräsmattor och beskrivs i huvudsak som en restprodukt av ideologiska och sociala mål (Ignatieva 2017). Eftersom gräsmattan är både ett billigt och funktionellt utrymme har den, historiskt, ansetts som mycket användbart designelement i utomhusmiljöer (ibid.). Ignatieva (2017) skriver, “Gräsmattor som standardiserade inslag passar perfekt med den modernistiska estetikens prefabricerade rationalistiska landskapselement och begränsade variation i designen (Ignatieva et al., 2017 se Ignatieva 2017:22). Utöver detta uppvisar den en mycket låg biologisk mångfald vilket i relation till dess höga förekomst i urbana miljöer riskerar att påverka ekologiska värden negativt (ibid.).

Samtidigt belyser flera forskare att en ökad acceptans mot ett varierat uttryck i utseende hos stadens växtlighet skulle kunna öka den urbana miljöns ekologiska värden (Bonthoux et al., 2019; Nassauer 1995; Hwang och Yue 2019). I dessa sammanhang argumenteras det ofta för principen att *förvilda städerna* vilket innebär att i ökad omfattning inkludera befintlig eller spontant förekommande vegetation vilket som följd skulle innebära vegetation med ett mer oförutsägbart samt stökigt utseende (jfr Webb et al. 2023). Idag delas ofta vegetationen upp i tre övergripande kategorier; planterad vegetation, vilken oftast associeras till naturen i urbana miljöer; Vild vegetation, vilken definieras som den befintliga vegetationen på platsen vars livsmiljö lämnats kvar vid utveckling av det urbana rummet; Spontan vegetation, vilken definieras som den växtlighet som inte avsiktligt förökas av människor och kan hittas i sprickor i marken, längs murar eller på andra delar av stadens ytor där den inte är planerad (ibid.). De två sistnämnda kategorierna skiljer sig från den första genom att inta ett mer oförutsägbart växtsätt, både

utseendemässigt och tidsmässigt (Hawng och Yue 2019). Därtill anses ytor med denna typ av vegetation ha ett lågt ekonomiskt värde (Robinson och Lundholm 2012). Det finns således en ovilja att förlita sig på annan än avsiktligt planterad (och kontrollerad) vegetation eftersom det annars riskerar att få ett oordnat estetiskt uttryck (Hawng och Yue 2019), liksom inte generera ett ekonomiskt värde för kommunen (Robinson och Lundholm 2012)

1.4 Avgränsning

Denna studie riktar sig främst till studenter och yrkesverksamma inom landskapsarkitektur med ett intresse för estetik och ekologi. Utöver det riktar den sig till de inom professionen med vilja hitta nya teoretiska perspektiv som kan utveckla hur vi utformar våra utomhusmiljöer.

Denna studie avser undersöka vanligt förekommande gestaltungsprinciper inom vegetationsgestaltning i urbana miljöer. Detta görs genom att den gestaltade vegetationen primärt förstås utifrån de perspektiv som redogörs i avsnitt 1.4 *Bakgrund*. Detta följs sedan av en analys med Adornos estetiska teori och två begrepp hämtade från hans filosofi, dessa presenteras i kapitel 3 *Teoriavsnitt*.

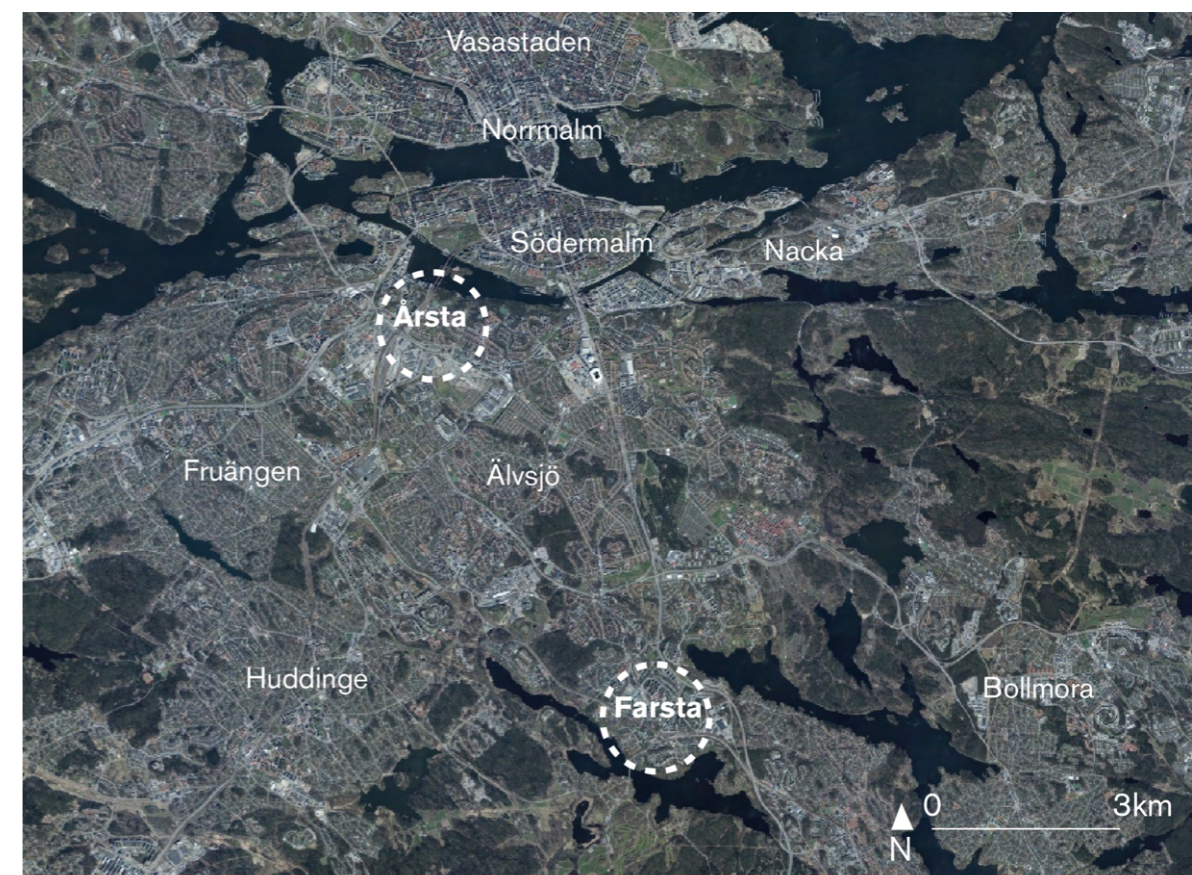
I och med studiens inriktning mot vegetationsgestaltning som en effekt av bakomliggande samhällsliga föreställningar om skönhet och natur kommer andra aspekter, som till exempel tillämplighet eller säkerhetsaspekter, inte att inkluderas. Studien avgränsas även till att inte gå in på djupet vad gäller det ekonomiska perspektivet särskilt riktat till huruvida budgeteringen av parkanläggningen påverkat utfallet eller vilka andra rent funktionella aspekter som haft en inverkan på gestaltningen. Avsikten med detta är att låta undersökningens huvudfokus vara hur gestaltungsprinciper kan kopplas till den landskapsarkitektprofessionens uppfattning om skönhet. Eftersom det estetiska perspektivet huvudsakligen avgränsas till Adornos estetiska teori görs dock ändå övergripande kopplingar till såväl funktion som ekonomi då dessa aspekter är sammanlänkade med hans teori.

Det ekologiska perspektivet utreds endast i en generell bemärkelse med avsikt att få en förståelse för hur förgivettagna föreställningar om skönhet relaterar till förutsättningarna för ekologiska värden i urbana miljöer, det innebär att studien

inte analyserar de separata parkernas roll i ett större ekologiskt sammanhang eller värderar parkerna ur ett ekologiskt perspektiv.

Som en del av metoden analyseras två fall i Stockholms stad. Syftet med detta är att kommunen avser ligga i framkant ur ett såväl estetiskt som ekologiskt perspektiv (Stockholms stad 2017). Cirka fyrtio procent av stadens yta utgörs av grönområden, där parkmark tar upp en tredjedel (ibid.). Sammantaget bedöms det därför att det i kommunen finns ett brett och kvalitativt utbud av parker.

Undersökningen avgränsas dock till att endast titta på två fall i två separata stadsdelar. Den ena parken är Blomsterdalen i stadsdelen Årsta, cirka 6 kilometer söder om Stockholms innerstad och den andra parken är Ulrikelunds torp (en del av Drevviken strandpark) i stadsdelen Farsta, cirka 11 kilometer söder om Stockholms innerstad, se figur 1. Dessa parker presenteras i kapitel 4 *Rumslig kontext*. Den geografiska skillnaden på parkernas placering syftar till att öka möjligheterna till att ge uppsatsen ett brett men samtidigt konkret forskningsunderlag som kan visa om parker med olika geografiska förutsättningar uppvisar likheter och skillnader. Anledningen till att undersökningen avgränsar sig till två parker beror på att studien syftar till att ge förståelse för ett särskilt fenomen. Att analysera fler än ett fall berikar och nyanserar således studiens resultat. Av samma anledning kan man se det som att studiens analys skulle berikats av fler än två fall, men för att kunna genomföra en mer djupgående analys av dessa under det här arbetets tidsramar avgränsar sig studien till två parker.

Figur 4. Ortofoto Stockholm med geografiska hållpunkter utsatta för att orientera sig. Undersökningsområdena Årsta och Farsta är markerade med en vitstreckad linje. Ortofoto från ©Lantmäteriet - redigerad av studiens författare.

1.4 Begreppslig avgränsning

Ekologi

Begreppet innefattar samspelet mellan olika organismer i naturen (Bowman och Hacker 2021). Begreppets betydelse i uppsatsen är att belysa ekologin i relation till naturen som social konstruktion. I denna studie använder jag därför begreppet i en vid bemärkelse och som ett samlingsbegrepp för sådant som är gynnsamt för ett ekologiskt samspel, biologisk mångfald är ett sådant exempel.

Estetik

Inom landskapsarkitekturen definieras estetik som begrepp ofta utifrån tre primära perspektiv (Melcher 2022). I denna studie syftar begreppet i huvudsak till ett av dessa, nämligen att estetiken handlar om upplevelsen av det sköna eller njutbara i betraktelsen av något (som ett föremål eller landskap) (ibid.). Eftersom begreppet används i relation till Adornos estetiska teori bör det förstås med en underton av hans kritik av den västerländska kulturens uppfattning om skönhet (Flodin 2009). Se faktaruta 1 *Det historiska lidandet*.

Faktaruta 1.

Det historiska lidandet

I Adornos bok *Aesthetic Theory* (2002) framhåller han konstens förmåga att synliggöra samhälleliga motsättningar som ett av estetikens mest centrala värden. I detta verk syftar Adorno till att levandegöra konstens uttryck och menar att konstverket förstår oss i samma ögonblick som vi upplever det (ibid.). En av hans aforismer lyder: "We don't understand music, it understands us." (Adorno 1993 se Adorno 2002:xii). En tolkning av detta är att konsten, i det här fallet i form av musik, har en förmåga att beröra människan bortom det rationella förnuftet. I det avseendet menar Adorno att konstföremål inte bör betraktas som passiva objekt utan snarare som ett föremål med en aktiv kraft som påverkar och förstås av människan.

Som följd ville Adorno bryta upp med tidigare förhållningssätt till estetikbegreppet som han menar i för stor utsträckning begreppsliggör och förenklar konstens uttryck (Adorno 2002). Enligt honom är upplevelsen av det sköna, på grund av många kulturella verks brist på autonomi, ofta förlett till att sträva efter positiva upplevelser (ibid.). Inom Adornos estetiska teori framhålls snarare lidandet som ett viktigt värde. I en landskapsarkitektonisk kontext kan detta förstås i relation till det han uttryckligen skrev om det kulturella landskapet: "[Perhaps] the most profound force of resistance stored in the cultural landscape is the expression of history that is compelling, aesthetically, because it is etched by the real suffering of the past." (Adorno 2002:64). Detta illustrerar att det kulturella landskapets utformning kan utgöra en form av motstånd mot samhälleliga normer, värderingar eller maktstrukturer (ibid.). Enligt Adorno finns det en föreställning om att naturen är ett föremål för skönhetsupplevelser (ibid.). Förskönade naturmotiv döljer naturens lidande och i en landskapsarkitektonisk kontext kan detta förstås som att parkgestaltning kan, eller bör, sträva efter att ge uttryck för detta lidande. Att bevittna dessa landskap kan generera en estetisk upplevelse som väcker en kritisk medvetenhet hos betraktaren (ibid.).

Estetisk erfarenhet

Detta begrepp syftar, i en landskapsarkitektonisk kontext, till att människans omedelbara upplevelse av landskapet påverkas av minnen, tankar eller andra uppfattningar (Melcher 2022). Detta påverkar som följd upplevelsen att det sköna och njutbara (Melcher 2022). Enligt Adorno är den estetiska erfarenheten historiskt och samhälleligt betingad (Flodin 2009). Således är den förknippad med människans naturbehärskande förnuft vilket förhindrar den omedelbara upplevelsen av det sköna i landskapet (ibid.). I studiens kontext syftar begreppet till att synliggöra att människors upplevelse av det sköna präglas av historiska och samhälleliga makt- strukturer.

Gestaltungsprincip

I denna kontext syftar begreppet på ett abstrakt "verktyg" som används inom vegetationsgestaltning eller ett "element" som tillsätts i parken för att organisera växtmaterialet i parkerna med syftet att uppnå estetiska, funktionella eller symboliska mål.

Kritik (kritisk)

Begreppet syftar till att problematisera utformningen av parkerna med avsikt att ge nya perspektiv för särskilda fenomen. I denna studie har begreppet en ifrågasättande karaktär och används i bredare bemärkelse än vad som normalt görs i undersökningar med marxistisk bas. Studien avser alltså inte att grundligt undersöka bakomliggande ekonomiska drivkrafter. Detta eftersom det hade inneburit en annan typ av undersökning.

Begreppet syftar istället till att ifrågasätta gestaltungsprinciper som kan kopplas till vegetationsgestaltning och som följd belysa hur den gestaltade vegetationen konstrueras som en effekt av bakomliggande samhälleliga föreställningar om skönhet och natur.

Natur

I denna studie syftar begreppet på det Flodin (2009) kallar *yttre natur*, alltså bland annat träd, buskar, gräs eller blommor. I olika verk från Adorno (2002;1991;2012) kan definitionen av natur förstås som antingen *yttre natur*, det vill säga det som är utom människan eller *inre natur*, det vill säga mänsklig natur. Definitionen av den första bör inte förstås som om naturen vore extern eller oberoende av människan, snarare tvärtom. Båda dessa uteslutande beroende av mänsklig projektion och av varandra (ibid.). Naturbegreppet förstås inte som en konstant företeelse och i Flodins (2009) tolkning av detta begrepp förklaras naturen som sociohistoriskt förmedlad, vilket innebär att människan endast har tillgång till sitt eget konstruerade naturbegrepp.

Producerad natur

Detta är ett teoretiskt begrepp som syftar till att medvetandegöra att naturen är mänskligt producerad. Begreppet är hämtat ifrån geografen Neil Smith och hans bok *The Production Of Nature* (1990). Utöver att förstå naturen som en symbolisk konstruktion beroende av historiska och samhälleliga processer, syftar detta begrepp till att förtydliga att den också är producerad ur kapitalistiska maktrelationer (ibid.). I denna undersökning förtydligar detta Adornos mer svårdefinierade naturbegrepp.

Rationalisering

Detta begrepp är hämtat från den tyska skolbildningen Frankfurtskolans definition där begreppet bottnar i upplysningens ambition att kontrollera människa och natur med hjälp av förnuftet (Held 1980). Begreppet förstås i ljuset av den kritik som riktades mot den vetenskapliga process som, tänkare inom denna skolbildning menade, kategoriserar världen till oföränderliga begrepp och cementerar det mänskliga tänkandet (ibid.). Denna rationaliseringsprocess instrumentaliserar människans förnuft, där ett ting således förlorar sitt intrinsikala värde till förmån för dess instrumentella (ibid.).

Vegetation

Detta begrepp innebär det fysiska växtmaterialet i parkerna. Vegetation används som en avgränsning inom naturbegreppet.

2. Metod och Material

I detta avsnitt redogörs studiens metod och material. Metoden kan förklaras som en rörlig och icke-linjär förståelseprocess som består av en analys av två vegetationsgestaltningar i två parker i Stockholms stad. Dessa parker är Ulrikelunds torp i Farsta stadsdel och Blomsterdalen i Enskede-Årsta-Vantör stadsdel. Studien syftar till att ge en förståelse för hur landskapsarkitektoniska principer konstruerar naturen i relation till narrativ om naturens utseende. Avsikten är att förstå hur Adornos estetiska teori kan förbättra förutsättningarna för ekologiska värden i städerna. För att möjliggöra detta används en kvalitativ insamlings- och analysmetod, nämligen en abduktiv ansats. Det innebär att studiens analys bottenar i ett tvärvetenskapligt förhållningssätt där respektive park har tolkats utifrån akademisk litteratur inom landskapsarkitektur, filosofi, samt ekologi. De teoretiska perspektiv som kommer från landskapsarkitektur och ekologi fungerar som verktyg för att identifiera olika gestaltungsprinciper inom vegetationsgestaltning. Därefter analyseras parken utifrån två vägledande begrepp från Adornos filosofi. Arbetsprocessen redogörs i avsnitt 2.1. Detta följs av en redogörelse för de dokument som studerats, i avsnitt 2.1.1 Dokumentstudier. I avsnitt 2.1.2 Litteraturoversikt presenteras den litteratur som varit vägledande i olika skeden. Kapitel avslutas med en presentation av de tre platsbesök som genomförts under undersökningens gång.

2.1 Metod och arbetsprocess

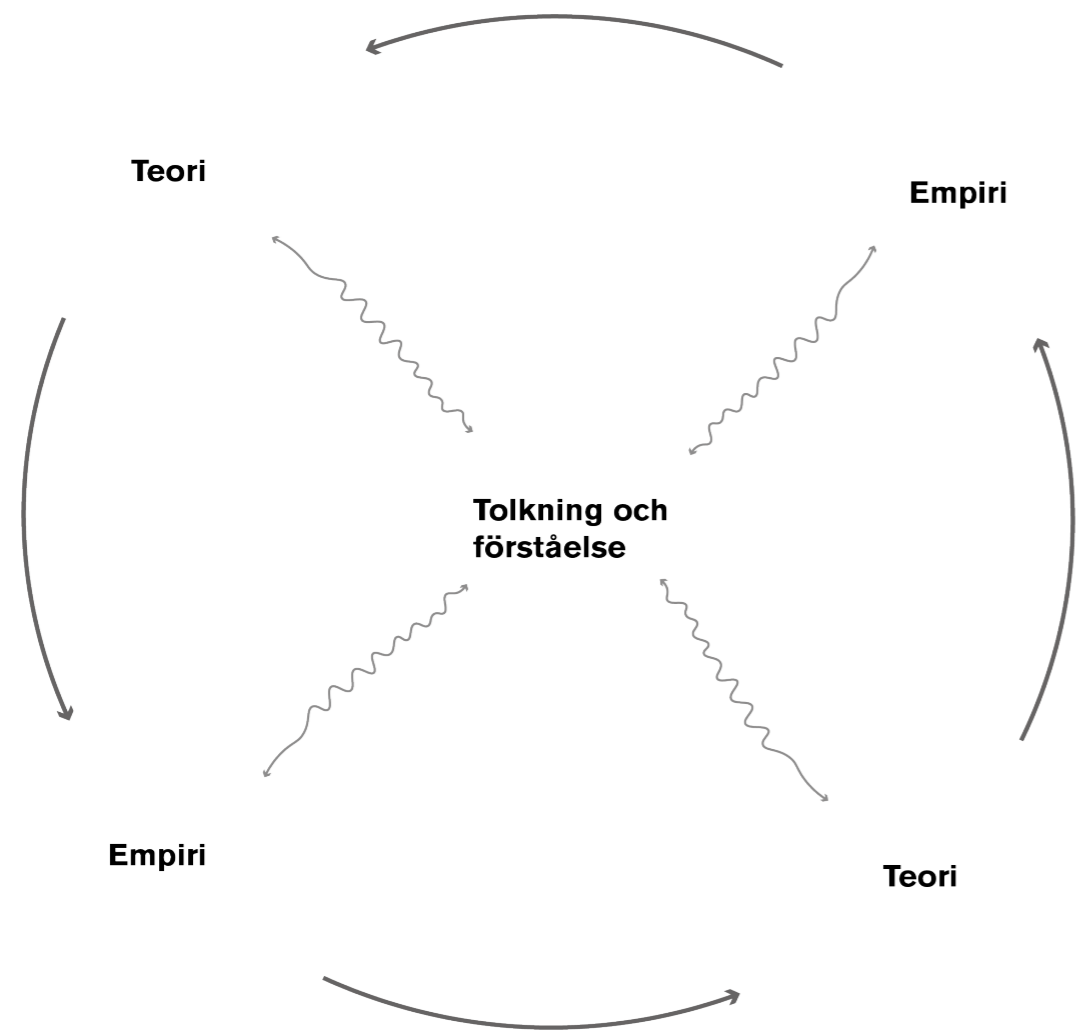
Den här studiens analysverktyg utgörs huvudsakligen av Adornos estetiska teori. Som en av företrädarna för Frankfurtskolan och för den marxistiskt inspirerade samt filosofiskt inriktade teoribildningen *Kritisk teori* betyder detta att analysen till viss del rör sig inom ramen för denna tradition. Denna teoribildning har sitt ursprung i den tyske filosofen Georg Wilhelm Friedrich Hegels metod inom dialektisk utveckling och i den unge teoretikern Karl Marx (Held 1980). Den *Kritiska teorin* syftar till att ifrågasätta och utmana etablerade normer, strukturer och maktrelationer i samhället (ibid.). Utöver detta bygger den på en grundkritik mot samhällets kapitalistiska uppbyggnad och förståelsen av olika fenomen i samhället bottenar i kritiken mot denna samhällsstruktur (ibid.). Studien avser inte att fördjupa sig i det senare perspektivet utan låter det endast utgöra grunden från vilka olika fenomen kan förstås. Istället används denna teoribildning som ett övergripande ramverk att förstå och tolka hur gestaltungsprinciper förmedlar underliggande ideologiska värderingar eller påverkas av andra maktrelationer i samhället som kan påverka utformningen av parker i en mer generell bemärkelse.

Undersökningen har haft ett abduktivt tillvägagångssätt för att undersöka frågeställningarna. Detta eftersom denna förklaringsmodell ingriper både förklarande och förstående element (ibid.). Eftersom studien har befunnit sig i ett övervägande abstrakt filosofiskt rum med ett syfte som ska ge förståelse för en särskild företeelse krävdes en forskningsansats som avvek från de traditionella analytiska förklaringsmodellerna.

Denna metod innebär att det sker en konstant alternering mellan empiri och teori, där olika teoretiska perspektiv vägleder hur det empiriska materialet tolkas och vice versa (Alvesson och Sköldbberg 2008). I generella termer kännetecknas alltså denna metod av att ett enskilt fall tolkas utifrån ett teoretiskt perspektiv som ter sig passande för att förklara vad som observeras i empirin (ibid.). När det empiriska materialet då träder fram i nytt ljus, omtolkas det av nya förståelser, vägleda nya teoretiska horisonter (ibid.). Den växelvisa verkan mellan empiri och teori, förklarar Alvesson och Sköldbberg (2008), skapar en fördjupad förståelse för särskilda fenomen och är således fördelaktig i undersökningar som avser att göra just det.

I studiens mest tidiga skede bildades en uppfattning om Adornos filosofi utifrån några av hans mest framträdande verk. Det innebar att all inläsning, tolkning och förståelse efter detta vägledades av hans filosofiska horisont, även om det till en början var på ett övergripande sätt. I samband med detta lästes litteratur närmare besläktad med landskapsarkitekturen, vilket blev vägledande i studiens granskande moment i ett tidigt skede. Denna litteratur, som redogörs i kapitel 1 *Introduktion*, byggde upp studiens problemrymd och skapade en teoretisk bakgrund som, bland annat, bidrog till ett konstaterande om att vegetationsgestaltning påverkas av bakomliggande historiska och samhällsliga strukturer, normer samt föreställningar. Parallellt bestod även den litteratur som lästes i detta stadiet av perspektiv som redogjorde för hur en plats ekologiska värden kan påverkas när särskilda förväntningar på hur vegetationen ska se ut påverkar vegetationsgestaltningen. Utöver detta syftar den litteratur som presenteras i avsnitt 1.4 *Bakgrund* även på att tillhanda hålla konkreta exempel som kan observeras i den fysiska miljön. Det var därför viktigt att de inte var allt för teoretiska i sin karaktär.

Det empiriska materialet lästes i ljuset av detta, liksom att platsbesöken i parken också påverkades av denna förståelse. Dessa teoretiska perspektiv fungerar som ett verktyg att hitta och identifiera olika vanliga principer inom vegetationsgestaltning. Genom läsning av det empiriska materialet, platsbesöken och i kombination med litteraturen, utkristalliserades fysiska gestaltungs-element i parkerna som, bland annat, kunde tolkas vara ett resultat av en bakomliggande historiska och samtida samhällsliga värderingar, dessa presenteras i kapitel 5 *Vanliga gestaltungsprinciper*. Sådana exempel var bland annat inhägnade vegetationsytor, kategorisering av vegetation och klippta gräsmattor. Därtill identifierades även på samma sätt mer abstrakta element, som till exempel konceptuella idéer om hur vegetationens utseende som varit vägledande i gestaltningen. Efter läsningen av det empiriska materialet applicerades Adornos teoretiska perspektiv vilket innebar att det som identifierats och observerats i parkernas vegetationsgestaltning analyserades utifrån begreppen *instrumentellt värde* och *standardisering*. Hur dessa tillämpas presenteras i Kapitel 3 *Teoriavsnitt*.

Figur 5. En modell som beskriver undersökningens arbetsprocess. Denna bygger på en konstant alternering mellan teori och empiri vilket innebär att olika teoretiska perspektiv vägleder förståelsen av empirin och bildar nya insikter om ett särskilt fenomen.

2.1.1 Dokumentstudier

Undersökningen består delvis av en analys av insamlade dokument från de respektive arkitektbyråerna som ansvarade för gestaltningen av parkerna och dokument i form av parkplaner från Stockholm stad. Studien består av en parallell analys mellan dessa. Syftet är att sätta parkerna och den gestaltade vegetationen i en rumslig och relationell kontext, se kapitel 4 *Rumslig kontext*. Samtliga gestaltningsdokument har tilldelats av respektive arkitektbyrå efter förfrågan. Vid gestaltningen av Blomsterdalen upprättades inget tydligt programförslag för gestaltningen, som i Klockelund. Motsvarande till detta var istället ett projektblad. Som komplement till projektbladet fick studien även tillgå utvalda delar av bygghandlingen för Blomsterdalen, där bland annat en beskrivning om vegetationsgestaltningen, en plan över parken och en växtlista ingick. Dessutom skickade ansvarig landskapsarkitekt Anders Jönsson med en kort beskrivning av projektet via mejl. Den information som tillgavs totalt av AJ-arkitekter motsvarade det som Land arkitektur (2017) skrivit i programförslaget. Läsningen av dessa dokument har centerats till olika sökord som varit relevanta för studien, som skönhet, estetisk, vegetation eller form. Dessa har väglett läsningen till formuleringar eller textstycken som varit relevanta för studien. Därefter har innehållet granskats och analyserats utifrån uppsatsens teoretiska ramverk.

Parkplaner för respektive stadsdel

Dessa är en del av Stockholms stads vägledande styrdokument och har hämtats från Stockholms stads webbplats. Parkplanerna formulerar och beskriver hur urbana parker och gröna gaturum ska vårdas och utvecklas i framtiden (Stockholms stad 2017b; 2017c). Dessa dokument syftar till att ge en förståelse för vegetationen i relation till sitt rumsliga sammanhang. Läsningen började med en genomgång av dokumentets innehållsförteckning för att bilda en uppfattning om dess innehåll. Därefter användes särskilda sökord som läsningen utgick ifrån. Sökorden var bland annat natur, vegetation, form, grönska, estetik, ekologi och växtgestaltning. Därefter centerades läsningen till beskrivningar i relation till dessa.

Bygghandling i urval

Bygghandlingen för Blomsterdalen (AJ-arkitekter 2010a) har granskats och analyserats med avsikt att undersöka den gestaltade vegetationen i Blomsterdalen. Detta dokument innehåller specificerade växtlistor och en beskrivning av parkens växtgestaltning i text samt plan (ibid.). Detta dokument har granskats och analyserats utifrån hur arkitektbyrån beskrivit gestaltningen. Det innebär att granskningen av detta dokument främst har fokuserat på beskrivningarna i text. Läsningen har vägletts av sökord som är centrala för studien, som vegetation, ekologi, form, estetik eller synonymer till dessa. Denna kombination har möjliggjort att diskursivt analysera hur arkitektbyråerna själva framhållit parkens vegetationsgestaltning. Därutöver granskas dokumentets ritningar, med fokus på hur vegetation är placerad. Detta görs i relation till det som finns beskrivet i text.

Projektblad

Detta dokument är en poster och beskriver projektet Blomsterdalen kort i text och bild samt en illustrationsplan (Aj-arkitekter 2010b). Läsningen av detta dokument har gjorts i likhet med beskrivningen ovan.

Programförslag

Detta dokument består av ett analys- och gestaltningsprogram av Klockelund; Ulrikelundstrop (Landarkitektur 2017). Programmet består av en analysplan, en illustrationsplan, foton och beskrivningar i text på parkens uppbyggnad. Läsningen av detta dokument har som tidigare beskrivet fokuserat på hur arkitektbyråerna hanterar de centrala begreppen för denna studie. De sökord som använts har sålunda varit vegetation, form, estetik eller synonymer till dessa

2.1.2 Litteraturoversikt

En litteratursökning har genomförts med avsikt att hitta tidigare forskning eller studentarbeten relaterade till ämnet. Detta har gjorts i olika databaser som exempelvis Google Scholar och Scopus. I samband med detta noterades det att i skrivande stund finns det en betydande brist på forskning som undersöker Adornos tänkande i relation till landskapsarkitektur. Efter en sökning med sökord som *Adorno* och *Landskapsarkitektur* (eller ord relaterade till dessa på engelska eller svenska) förekommer främst forskning som relaterar Adorno till andra kulturteoretiska områden och estetik. Det förekommer ett begränsat antal träffar på studier som relaterar hans tänkande till arkitektur, då är det uteslutande kritik kopplat till byggnadsarkitektur. Resultatet av denna sökning visar alltså snarare på en begränsad mängd tillgänglig litteratur som behandlar hans tänkande inom landskapsarkitekturen.

Några av de få arbeten som ligger relativt nära är Mateja Kurir i *Architecture, space and ideology: Between Adorno and Lefebvre* (2018) som utforskar hur arkitekturen kan fungera som en plats för motstånd mot förfrämmande och alienation. En annan artikel är av Matt Waggoner som i *How not to be at home in one's home: Adorno's critique of architectural reason* (2019) till viss del granskar Adornos estetiska teori och arkitektur genom en jämförelse av Adornos tänkande om byggnadsarkitektur med filosofen Martin Heideggers. Dock är ingen av dessa studier relaterade till landskapsarkitektur eller i linje med temat som behandlas i denna uppsats vilket gör det svårt att ta rygg på dessa i denna kontext.

En studie som dock har haft viss betydelse i detta avseende är Catharina Gabriellssons *Att göra skillnad: det offentliga rummet som medium för konst, arkitektur och politiska föreställningar* (2018) där hon undersöker konstruktionen av offentliga rum genom att betrakta dem som både estetiska och politiska medier. Hennes förhållningssätt till undersökningens frågeställningar är till viss del ideologikritiskt på ett liknande sätt som i denna studie. Men även denna undersökning är svår att luta sig mot då den inte analyserar eller tolkar fenomen utifrån Adornos tänkande. En slutsats är därför att det finns en avsaknad av tidigare studier att ta rygg på i genomförandet av denna undersökning.

Denna brist på tidigare forskning understry-

ker vikten av att utforska ämnet. Denna studie fungerar således som ett verktyg att fördjupa den befintliga kunskapsbasen. Denna brist har, som tidigare nämnts, bidragit till att undersökningen har ett tvärvetenskapligt förhållningssätt, där litteraturen istället är hämtad från olika discipliner – såsom landskapsarkitektur, filosofi och urbanekologi – i syfte att överbrygga Adornos tänkande med landskapsarkitekturen. Detta tvärvetenskapliga perspektiv antas även bidra till en mer omfattande förståelse av naturbegreppets flerbottnade innebörd, vilket förväntas innebära en bättre förståelse för naturens betydelse och roll inom landskapsarkitekturen. Den litteratur som spelat en central roll i genomförandet av denna uppsats presenteras nedan.

Presentation av litteratur

Den teoretiska bakgrunden fokuserar i huvudsak på hur vegetationen, som en del av naturen, konstrueras i urbana miljöer och hur detta samspelar med uppfattningen om skönhet. Detta utgår från en förståelse av att naturen uppfattas som en motsats till kultur, ett perspektiv som redogörs av bland annat litteratur från Smith (1990) och Scheele (2016). Som grund för läsningen av litteraturen befinner sig studien inom ramen för den *Kritiska teorin*, eftersom studiens analysverktyg huvudsakligen utgörs av Adornos syn på estetik. Detta innebär att studien genomförs med en utgångspunkt om att människans nuvarande förhållningssätt till naturen baseras på en ojämn maktbalans. För att förstå den konstruerade och producerade naturen i stadsrummet har Scheele (2016), Cresswell (1996) och Gottdiener (1993) spelat en avgörande roll eftersom dessa förklarar hur stadsrummet, utöver den fysiska gestaltningen, konstrueras av olika samhällsstrukturer.

Den teoretiska bakgrunden byggs alltså upp av litteratur som syftar till att överbrygga Adornos syn på estetik med vegetationsgestaltning. I detta avseende har litteratur som berör estetikens roll inom landskapsarkitektur, i relation till olika samhällsstrukturer, varit av stor vikt. I det avseendet har exempelvis Krupinska (2016), Nassauer (1997), Meyer (2008), Van Etteger et al. (2016) och Bornemark (2008) format utfallet. I detta avseende redogörs estetikens ofta övervägande inriktning på funktionalitet och instrumentalitet.

Eftersom undersökningen avgränsas till att

Figur 6. En förenklad modell som visar hur uppsatsens teoretiska litteratur, hämtad från olika discipliner, konvergerar med varandra. Modellen visar hur olika teoretiska perspektiv tolkas och syntetiseras till studiens syfte. Genom tolkning utkristalleras konkreta och abstrakta gestaltungsprinciper vilka med hjälp av Adornos estetiska teori kritiskt analyseras. Detta resulterar i ett sätt att förstå de gestaltungsprinciper som observerats.

Teoretisk bakgrund

Gestaltungsprinciper

Tolkning

Analys

studera vegetation blev det en naturlig följd att ta del av litteratur som berörde hur just vegetation gestaltas i urbana miljöer. I detta avseende har särskilt Nassauer (1995) och Ignatieva (2017) haft en särskilt stor roll eftersom denna litteratur berör hur den gestaltade livsmiljön, med fokus på vegetation, påverkas av samhällsstrukturer, normer och föreställningar kopplat till uppfattningen om hur vegetationen förväntas se ut i urbana miljöer.

Därutöver har den teoretiska bakgrunden byggts upp av litteratur som berör urbanekologi, såsom Persson och Smith (2013), Cerviell et al. (2013), Schierke et al. (2021), Sikorska (2021), Hwang och Yue (2019), Webb et al. (2023). Dessa forskare har inte ett särskilt djupgående fokus på det estetiska perspektivet men skriver övergripande om förväntningar på naturens utseende. Dessa forskare har huvudsakligen utgjort grunden till det ekologiska perspektivet. Dessa bidrar till en förståelse för den ural och den utformning som görs av vegetationen i urbana miljöer samt vilken effekt detta har på ekologiska processer i urbana miljöer. Sammantalet har denna litteratur fungerat som ett stöd och ett verktyg i syfte att identifiera vanliga gestaltungsprinciper i parkerna. Dessa perspektiv alltså tillsammans format en teoretisk bakgrund mot vilken jag speglar det empiriska materialet.

Den litteratur vilken utmärkt sig mest i min läsning av Adornos filosofi är hans egna verk *Aesthetic Theory* (2002) [1970], *Upplysningens dialektik* (2012) [1947] och *The Culture Industry* (1991) [1961]. Läsningen av dessa verk reserverar sig till hans kritik av det rationella (instrumentella) förnuftet och dess effekt på det natursköna. I och med detta blev relationen mellan Adornos mycket framträdande kritik av massproducerad kultur (såsom musik eller målarkonst) och det instrumentella förnuftet tydligt. Detta möjliggjorde en avgränsning till två begrepp, vilka kunde utkristalliseras i hans filosofiska horisont. Tolkningen av dessa verk sker parallellt med stöd i sekundärlitteratur av forskaren och författaren Camilla Flodin. I hennes bok *Att uttrycka det undanträngda* (2009) undersökte hon, bland annat, Adornos sätt att tänka om relationen mellan människa, natur och samhälle.

Även om samtliga av de ovan nämnda verken tillsammans har bidragit till hur Adornos teori applicerats i denna undersökning har viss litteratur varit mer utmärkande beroende på vad som eftersökts. *Aesthetic Theory* (2002) tillsammans

med Flodins *Att uttrycka det undanträngda* (2009) har haft en stor roll i min förståelse av hans kritik av skönhetsbegreppet och därav haft en betydande roll i undersökningens slutgiltiga teoretiska ramverk. I detta verk redogör Adorno för sin estetiska teori. För att underlätta förståelsen och syntetisera hans teori lades därutöver även stor vikt vid *Upplysningens dialektik* (1996) och *The Culture Industry* (1991). Den först nämnda är ett viktigt verk i bemärkelse av det instrumentella förnuftets betydelse i Adornos filosofi och har, parallellt med Flodin, varit viktig i att tolka begreppet *instrumentellt värde*. Detta eftersom han i denna bok utreder rationalisering och det instrumentella förnuftet. Den senare har istället i huvudsak varit viktig i min förståelse av begreppet *standardisering* där han skriver om sin kritik mot masskultur.

Eftersom Adorno inte själv skriver om rumslighet kompletteras hans teori med litteratur från bland annat Scheele (2006), Gabriellson (2018) och Gottdeiner (1993) som förklarar förståelsen stadsrummet utifrån Henri Lefebvres teori utgår från en liknande marxistisk grund som Adornos. Detta perspektiv avser studien inte fördjupa utan detta syftar till att överbrygga Adornos teori med begrepp inom landskapsarkitekturen som är viktiga att förstå hur vegetationen i parken konstruerats.

2.1.3 Platsbesök

För att få fördjupad förståelse för vegetationsgestaltningen i parkerna, utöver den som införskaffats från det empiriska materialet, har tre stycken platsbesök genomförts vid respektive park. Avsikten med detta är att fördjupa förståelsen för arkitektbyråernas beskrivningar av den gestaltade vegetationen och därigenom få en uppfattning om hur Adornos vägledande begrepp kan tolkas i rumslig form. Platsbesöken är alltså ett verktyg i analysprocessen vilka nyanserar tolkningen av parken utifrån Adornos begrepp. Varje nytt besök i parkerna bidrog till en fördjupad förståelse av det empiriska materialet och var således en del i att uppfylla studiens syfte. På det sättet är platsbesöken en del av den abduktiva forskningsprocessen. Tillsammans med illustrativa beskrivningar i text fotograferades framträdande attribut i vegetationsgestaltningen i syfte att förtydliga och dokumentera observationerna, såsom planteringar, gräsmattor och träd, liksom hur dessa tillsammans utgör en del

av parkrummets komposition. Parkerna har endast besökts vid dagtid och under sensommar och tidig höst. Utöver detta har samtliga platsbesök varit under sol eller lätt molnighet.

Platsbesök 1 - bilda en uppfattning

Första besöket genomfördes en i Blomsterdalen den 14 september klockan 12.30-14.30 och i Ulrikelunds torp den 15 september klockan 12.30-14.30. Detta platsbesök gick ut på att intuitivt röra mig genom parken för att få en översiktlig uppfattning om den gestaltade vegetationen. Inför platsbesöket lästes de gestaltningsdokument som tillhandahållits tillsammans med tillhörande fotografier samt kartor som fanns över området. Utöver detta påverkades perceptionen av parkrummet av de teoretiska perspektiv som införskaffats i undersökningens tidiga skede. I detta skede hade även viss fördjupning skett i Adornos filosofi, vilket sålunda formade de observationer och tolkningar som gjordes här. Avsikten med platsbesöket var dock att befinna mig kravlöst genom parkerna. För att bilda en uppfattning hur vegetationsgestaltningen bidrog till att forma parkrummet, vägledades besöket av frågorna: Vad är min känsla när jag går här? Vad ser jag? Vad i växtgestaltningen är bärande för parkrummets utformning? Dokumentation från detta platsbesök beskrev vegetationsgestaltningen med utgångspunkt i gestaltningsförslagen. Vid detta tillfälle dokumenterades bland annat vilken vegetation som observerats, vilken karaktär den hade och hur detta bidrog till att associera parkrummet i relation till arkitektbyråernas beskrivningar.

Platsbesök 2 - rikta min blick

Andra besöket genomfördes i Blomsterdalen den 6 oktober klockan 12.00-13.00 och i Ulrikelunds torp den 6 oktober mellan 14.00-15.00. Inför detta besök hade en fördjupad förståelse för vanliga gestaltungsprinciper som syftar till att ge platsen estetiska och ekologiska värden införskaffats genom läsning av litteratur från landskapsarkitektur och ekologi. Inför detta platsbesök kunde vegetationsgestaltningen tolkas i en historisk och samtida samhällelig kontext. Detta besök gick därför ut på att rikta blicken åt de gestaltningslösningar som med hjälp av den teoretiska litteraturen kunde tolkas finnas i parkrummet. Vid detta tillfälle dokumenterades parkerna med hjälp av

fotografier och skissande i plan. I detta skede dokumenterades bland annat inramade växtytor eller planteringar, kategoriserad vegetation och klippta gräsmattor. Detta besök möjliggjorde att jag kunde sätta det som observerats i relation till respektive stadsdels mål för parkmiljöer samt till arkitektbyråernas gestaltningsförslag.

Platsbesök 3 - en förståelse för parken

Tredje besöket genomfördes i Blomsterdalen den 9 oktober klockan 10.30-12.00 och i Ulrikelunds torp den 9 oktober mellan 8.30-10.00. Efter tidigare platsbesöket bildades en uppfattning om på vilket sätt dessa gestaltungsprinciper kunde tolkas. Inför detta besök hade de gestaltningsprinciper som observerats innan tolkats och utgjorde således en grund mot vilken Adornos vägledande begrepp kunde appliceras.

3. Teoriavsnitt

Ett analysverktyg utifrån Adornos estetiska perspektiv

I följande kapitel redogörs studiens teoretiska ramverk. Denna del av uppsatsen syftar till att fungera som ett analysverktyg. Kapitlet inleds med 3.1 Adorno, vegetationen och rummet. Detta avsnitt syftar till att ge en förståelse för hur Adornos naturbegrepp kan förstås i det konstruerade och producerade stadsrummet. I detta avsnitt kompletteras Adornos teori men andra teoretiska perspektiv. Syftet med detta är att konstruera en brygga mellan landskapsarkitekturen och Adornos syn på estetik. Detta följs av 3.1.1 Det sköna i parkrummet vilken syftar till att ge förståelse för hans syn på skönhet. Detta görs med exempel från hans syn på måleri, arkitektur och masskultur. Därefter introduceras de begrepp som vägleder analysen, följt av en redogörelse för hur de applicerats på studiens fall.

3.1 Adorno, vegetationen och rummet

Ett av de mest centrala teman som går att urskilja i Adornos filosofi grundar sig i hans pessimistiska syn på upplysningsprocessens (det vill säga en framåtskridande och historisk utveckling) lovord om att, genom det rationella förnuftstänkandet, uppnå mänsklig frigörelse (Horkheimer och Adorno 2012). I hans filosofi finns en inboende skepsis och pessimism mot detta förnuft med anledning av dess begränsade möjligheter att säga något om omvärlden (Flodin 2009). Adorno menar att detta förnuft instrumentaliserar naturen och syftar till att göra bruk av den (ibid.).

Det instrumentella förnuftets begränsningar innebär bland annat att det utopiska aldrig kan uttryckas i direkt positiv form (Gabrielsson 2008). Istället menar Adorno att detta endast kan uttryckas genom negationer (ibid.), vilket är grunden för det dialektiska tänkande som kännetecknar honom, nämligen hans negativa dialektik. Se faktaruta 2.

Adorno definierade naturen som en historisk och samtida samhällelig konstruktion (Flodin 2009). I en rumslik kontext, utgår denna studie, från ett teoretiskt perspektiv där vegetationen i relation till stadsrummet ses som socialt konstruerad och producerad.

Den franska filosofen och sociologen Henri Lefebvre beskriver rumslighet som en materiell produkt vilken konstruerats av sociala, ekonomiska och kulturella processer (Scheele 2016). Stadsrummet beskrivs som en tredimensionell dialektisk process som beror av mänsklig perception och erfarenhet tätt förknippat med samhällets

produktionsförhållanden (Gottdeiner 1993).

Även om förståelsen av stadsrummet beror på det fysiskt planerade och gestaltade, är det alltså likväl uppbyggt av en uppsättning olika relationer (Gottdeiner 1993). Gabrielsson (2007) uttrycker det "[Rummet är] socialt producerat och [...] en form av fysisk verklighet" (Gabrielsson 2007:19). I denna undersökning innebär det att stadsrummet, tillsammans med den fysiska gestaltningen, konstrueras i förhållande till den som upplever det. På det sättet upprättar parkrummet en sfär som gör att vegetationen i parken konstrueras i relation till det samhälle som omger den.

Scheele (2016) diskuterar detsamma men menar att utformningen av urbana rum är nära anknuten med en generell uppfattning om dess förutbestämda egenskaper. Cresswell (1996) skriver att stadens väldefinierade ytor är uppdelade efter kategori och funktion samt namngivna där-efter; trädgård, torg eller park är sådana exempel. När dessa platser planeras och gestaltas föreligger tätt förknippade föreställningar om hur dessa platser ska utformas eller användas (ibid.). Parken, i det här fallet, är således nära kopplad till den kulturellt betingade sociala strukturen som implicit associeras till namnet (ibid.). För att få en förståelse för vegetationen i det gestaltade stadsrummet i denna kontext föreligger ett antagande om att utformningen av urbana fysiska platser utgår från en formgivning som är påverkad av normer och föreställningar vilka riskerar att vara påverkade eller korrupperade av bakomliggande ideologiska influenser eller värderingar.

Faktaruta 2.

Negativ dialektik

En viktig princip i förståelsen av Adorno är det dialektiska tänkandet i relation till negation. Dialektik är, i filosofisk tradition, ett sätt att närma sig sanningen eftersom detta tänkande utforskar motsägelser och motsättningar genom processen tes, antites och syntes (Alvesson och Sköldberg 2008). Adorno menade att den traditionella formen av dialektiskt tänkande var begränsande och förenklad eftersom den strävar efter en definitiv positiv syntes och enhetlig harmoni (Wallenstein 2019). Adorno introducerade negativ dialektik som en ny dialektisk metod för att argumentera (ibid.). Negativ dialektik syftar till att ifrågasätta våra förväntningar och rådande normer genom att hela tiden ställa föremål i relation till deras yttre som internaliserade motsatser (ibid.). Genom detta avslöjas motsättningar i vårt tänkande som den positiva slutsatsen förbiser, man kan förstå det som att negation utmanar det som antas vara givet (Alvesson och Sköldberg 2008). Adorno tillämpar, bland annat, sin syn på negation inom hans estetiska teori där han argumenterar att estetiska upplevelser kan innehålla tvetydigheter vilka utmanar betraktarens förväntningar (ibid.). Genom det kan dessa upplevelser bidra till en kritisk reflektion och medvetenhet (ibid.).

3.1.1 Det sköna i parken

Den västerländska kulturens uppfattning av naturen kan, utifrån Adorno, förstås som sociohistoriskt förmedlad och som en internaliserad del av det kapitalistiska samhället (Flodin 2009). Detta menar han haft en inverkan på upplevelsen av det sköna och därmed påverkat människans estetiska omdöme (Adorno 2002).

Adornos syn på den västerländska kulturens uppfattning om naturskönhet framförs i boken *Aesthetic Theory* (2002). Det instrumentella förnuftets förenkling av omvärlden tillsammans med kapitalismens förblindade övertro på ett föremåls bytesvärde på en ekonomisk marknad menar Adorno har vilselett upplevelsen av det sköna (ibid.). I likhet med Herringtons (2009) resonemang om att skönhetsupplevelser i landskapet har varit nära sammanflätade med naturmotiv inom målarkonsten, menar Adorno att upplevelsen av det sköna i landskapet, på grund av detta, präglas av en idealiserad bild (Adorno 2002). När naturen avbildas som något traditionellt naturskönt, som i en klassisk landskapsmålning till exempel, riskerar konstverket att bottna i härskande ideal (ibid.). En tolkning av Adornos estetiska teori är att den konstnärliga praktik som ger sig i kast med att försöka efterlikna verkligheten, såsom den med blotta ögat upplevs, snarare riskerar att förleda den estetiska upplevelsen.

Vidare belyser han att naturen inte endast är, ur historisk synpunkt, symboliskt konstruerad utan även är en ideologisk konstruktion, som bidragit till att den omedelbara upplevelsen av den gått förlorad och istället degraderats till en bytesvara på en marknad (Adorno 2002). Hans ståndpunkt blir särskilt tydlig när han nämner denna princip i relation till turistindustrin:

The unmediated experience of nature, its critical edge blunted and subsumed to the exchange relation such as is represented in the phrase "tourist industry" became insignificantly neutral and apologetic, and nature became a nature reserve and an alibi. Natural beauty is ideology where it serves to disguise mediatedness as immediacy (Adorno 2002:68).

En tolkning av detta är att naturen betraktas som ideologiskt framställd när den förmedlas genom kapitaldrivande intressen. I det här fallet drar

Adorno undan ett vackert ideologiskt draperi från naturen och visar hur den används som ett alibi för att dölja den medierade verklighet som präglar vår uppfattning om den.

I en landskapsarkitektonisk kontext finns det ingen anledning att misstänka att Adorno inte skulle tänka på ett liknande sätt. Med andra ord innebär det att Adorno skulle sätta sig emot ett scenario där kapitaldrivande intressen, eller andra ideologiska förtecken, styr hur landskapsarkitekturen utformar samhällets utomhusmiljöer. Detta eftersom en sådan formgivning riskerar att dölja de underliggande maktstrukturer som format dem (Flodin 2009). En sådan formgivning urholkar tänkandets kraft hos människan och vilseleder uppfattningen om naturen till endast något harmoniskt och njutbart (ibid.).

Samtidigt, menar Adorno, att konsten kan avslöja samhälleliga motsättningar genom sin möjlighet att avlägsna sig från traditionella, förskönade och förhärskande, former. Flodin (2009) förklarar detta och skriver:

[Konstverk erbjuder] ett perspektivskifte som blottar det rådande förhållningssättet till naturen som felaktigt, ett avslöjande som samtidigt pekar på möjligheten till förändring och vad som krävs för att en förändring ska komma till stånd. (Flodin 2009:169).

Ett sätt att förstå Flodins beskrivning är att det för konsten är möjligt att förmedla en estetisk upplevelse som kan uppmana till att ifrågasätta upprättade härskande ideal i samhället.

Adorno diskuterar samma princip även i förhållande till arkitektur, vars prototyp han menar är funktionalistisk (Adorno 2002). Något som han förhåller sig skeptisk till då dess formgivning riskerar att ske på bekostnad av arkitekturens konstnärliga dimension, vilket i förlängningen riskerar att minska arkitekturens kraft att fungera som en motvikt till förhärskande ideal i samhället (ibid.).

I denna kontext kan detta tolkas som att Adorno menar att formgivning även inom arkitekturen ska sträva efter att avlägsna sig från traditionella former och inte fokusera på den som en funktionell konstruktion. Han skriver i *Aesthetic Theory* (2002): "Functionalism today, prototypically in architecture, would need to push construction so far that it would win expression through the rejection of

traditional and semitransitional forms." (Adorno 2002:44). Det Adorno säger här kan tolkas som att den funktionella formen måste bli ännu mer funktionell. Detta kan tyckas tämligen svårt att visualisera, men ett sätt att förstå det, i denna kontext, är att vegetationsgestaltning i urbana miljöer bör sträva efter att undgå traditionella funktionella former som syftar till att dölja andra ideologiska syften, det skulle kunna handla om att undvika en form på en plantering som syftar till att effektivisera skötseln för att som följd minska skötselkostnader. Detta eftersom vegetationsgestaltningen då också kan gå bortom förenklade former som samtida natur förpassas till och istället introducera en gestaltning som vi traditionellt inte förknippar med det sköna i parkmiljön.

3.1.2 Att orientera sig med Adorno i parkrummet

Med avsikt att framhäva de mest betydelsefulla aspekterna, för denna studie, har Adornos filosofi destillerats utifrån exempel på hans syn på måleri, masskultur och arkitektur.

Utifrån detta har två centrala begrepp utkristalliserats, dessa är *Instrumentellt värde* och *Standardisering*. Begreppen appliceras med hjälp av de teoretiska perspektiv som införskaffats i kapitel 1.3 *Bakgrund*.

Instrumentellt värde

Detta begrepp syftar till att belysa när ett kulturellt föremål värderas utifrån hur väl det fungerar som medel för att generera ett mätbart värde. Enligt Adorno förlorar det som värderas instrumentellt, sitt egenvärde till förmån för en mätbar och utbytbar enhet (Horkheimer och Adorno 2012). I denna studie appliceras begreppet där på principer där vegetationen gestaltas för att uppfylla ett ideologiskt syfte för oss.

I den här studien har begreppet utkristalliserats utifrån kritiken av upplysningens vetenskapsideal och kategoriska tänkande. Eftersom det instrumentella förnuftet har som avsikt att ge oföränderliga och heltäckande svar i syfte att kontrollera naturens oförutsägbara sida (Flodin 2009), operationaliseras begreppet genom att identifiera på vilket sätt parkens vegetationsgestaltning syftar till att kontrollera vegetationen genom att framställa den i en förutsägbar form. Både kontroll och förutsägbarhet är begrepp vilka gått att utläsa i

Adornos filosofi. Dessa kan nämligen förstås som verktyg för det instrumentella förnuftets väg framåt då båda avser reducera naturens komplexitet (jfr Flodin 2009). Dess syfte är nämligen att göra den oförutsägbara naturen förutsägbar eftersom den först då är möjlig att manipulera för egen vinning (jfr Flodin 2009).

Standardisering

Standardisering är i detta avseende detsamma som effektivisering av produktskapande inom samhälle och kultur, med fokus på ekonomisk sparsamhet och tillväxt (Adorno 1991). För Adorno är den massproducerade kulturen ett sådant exempel (ibid.). Denna princip homogeniserar samhället eftersom de standardiserade kulturella produkter som konsumeras inte har en unik karaktär och förlorar sin unika kvalitet till förmån för en effektiv enkelhet (ibid.).

Precis som begreppet *Instrumentellt värde* härleds Adornos definition av *Standardisering* ur det instrumentella förnuftet och ur dess avsikt är att förenkla komplexiteten i naturen för att tillgängliggöra den för mänsklig förståelse (jfr ibid.).

I denna undersökning likställs begreppet med de gestaltungsprinciper vilka anpassat vegetationen till enkla och förutsägbara former. Denna princip medför att vegetation, vilken i parkmiljöer gestaltas efter standardiserade kulturella uttryck, förleder människor att konsumera den natur som finns tillgänglig för dem genom parkmiljöer.

Sammantaget innebär en standardisering av dessa miljöer att människans ursprung i natur förpassas och behovet av densamma till en konsumtionsakt där en maktobalans framställs eftersom människan värderar vegetationen som en produktionsvara snarare utifrån sitt egenvärde. I likhet med den kritik Adorno (1991) för mot massindustrin, får den standardiserade vegetationen därmed ett högre estetiskt värde än den som inte följer denna standard eftersom standardiseringen genererar mätbara värden. Begreppet operationaliseras därför genom att identifiera effektiviserade lösningar i växtgestaltningens estetiska uttryck. Effektivisering av kulturella produkter är nämligen en av de bidragande orsakerna till standardisering (jfr Adorno 1991).

4. Rumslig kontext

I detta kapitel presenteras studiens två fall, Ulrikelunds torp och Blomsterdalen. Kapitlet sätter parkerna i ett empiriskt sammanhang och fungerar som ett underlag för kommande granskning och analys. Parkerna presenteras var för sig med utgångspunkt i de gestaltningsdokument som ligger till grund för gestaltningen. I avsnitt 4.1 Parkerna finns en kort redogörelse för valet av fall följt av en mer genomgående presentation för respektive park. I anslutning till detta presenteras även en subjektiv upplevelse från de tre platsbesöken. Denna del av undersökningen syftar till att få en fördjupad förståelse för parkerna. Under studien genomfördes tre platsbesök men dessa presenteras som en sammanhängande promenad. I detta avsnitt intar undersökningen ett första-personsperspektiv. Avsikten med detta är att ge läsaren ett perspektiv inifrån parken. Kapitlet avslutas med 4.2 Parken i staden. I detta avsnitt sätts parkernas gestaltning i ett sammanhang som ger förståelse för Stockholms stadsmålbild med den gestaltade vegetationen. Syftet med detta är att sätta parkerna i en rumslig kontext.

4.1 Parkerna

Blomsterdalen och Ulrikelunds torp är två parker gestaltade av två olika arkitektbyråer under 2000-talet. Syftet med dessa två fall är att fungera som exempel på det jag observerar i den teoretiska litteraturen. Detta innebär att parkernas primära syfte är att fungera som ett medel för att utforska studiens teoretiska perspektiv. Studiens primära fokus ligger således inte på parkerna i fråga.

Denna studie karaktäriseras därför inte som en traditionell fallstudie, även om den i viss mån liknar en sådan. Urvalskriterierna skiljer sig därav och är mer övergripande. Dessa baseras huvudsakligen på att parkerna gestaltats under 2000-talet i urbana områden och med ett uttalat högt fokus på vegetationens roll i utformningen.

Den tidsmässiga avgränsningen beror på att det ekologiska perspektivet vid det här laget var en etablerad aspekt i utformningen av urbana

offentliga rum (om än splittrat i hur det värderas) (Thompson 2000). Utöver detta syftar tidsaspekten till att sätta ljuset på vegetationsgestaltningar som gjorts under modern tid för att undvika för djupgående historiska lager.

De två fallen är av studiens författare inte bekanta sedan innan. Detta för att analysera parkerna utifrån samma förutsättningar utan något väsentlig förförståelse.

Figur 7. Karta över Stockholm med parkernas geografiska läge utmarkerat. Blomsterdalen i Årsta syns i rött och Ulrikelunds torp i Farsta i blått. Kartunderlag från ©Lantmäteriet - redigerad av studiens författare.

4.1.1 Ulrikelunds torp

Färdigställd: 2019

Ansvarig arkitektbyrå: LAND arkitekter

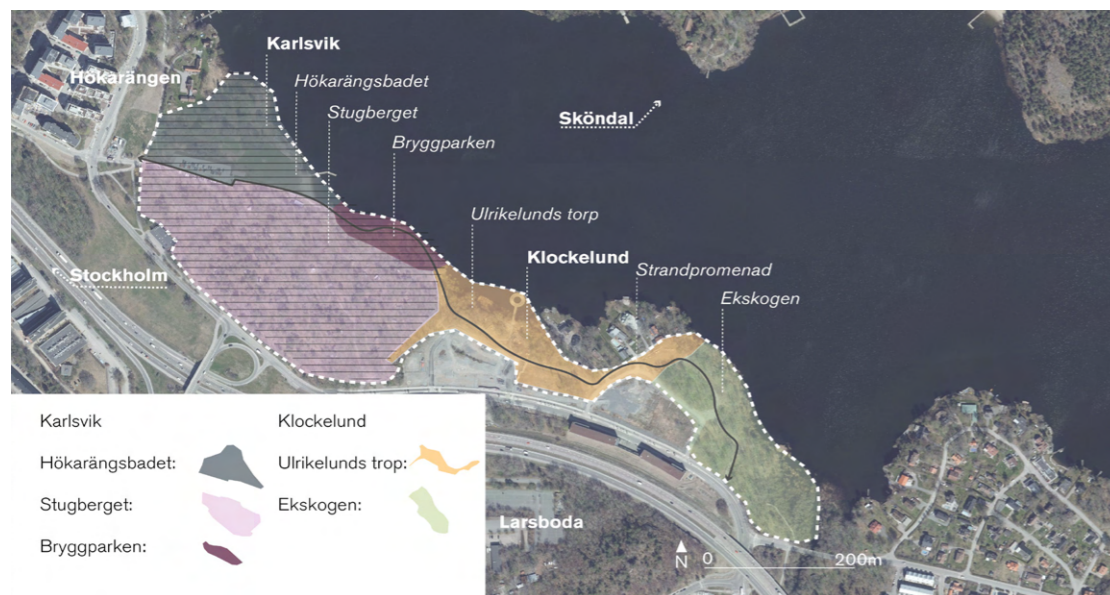
Ulrikelunds torp är en del av Klockelund i Drevviken strandpark och ligger i stadsdelen Farsta söder om Stockholms innerstad. Parken är uppbyggd som en sammanhängande strandpromenad längs sjön Drevviken.

Drevviken strandpark är uppdelad i två separata delar, dessa är Karlsvik och Klockelund varav endast Klockelund i skrivande stund är färdigställd. Dessa två delar kan ses som två separata parker, med egna analys- och programförslag. Denna studie avser endast undersöka en del av Klockelund.

Parken som helhet byggs upp av fem olika karaktärsområden, varav studieområdet avgränsas till ett. Denna del kallas Ulrikelunds torp och undersöks eftersom denna del av parken är gestaltad i mer traditionell bemärkelse än den andra delen av Klockelund (LAND arkitekter 2017).

Ulrikelunds torp ligger mellan Bryggparken, Stugberget och Ekskogen. Denna del av parken har utvecklats med utgångspunkt i områdets höga natur- och kulturvärden men LAND arkitekter (2017) skriver att denna del har gestaltats med en övervägande kulturpåverkad prägel där de menar att den mänskliga intentionen ska framgå.

Vegetationsgestaltningen i Ulrikelunds torp utgår ifrån i den befintliga vegetationen på platsen (LAND arkitekter 2017). Syftet är att förankra platsen i sin kulturhistoriska kontext där gestaltningen syftar till att knyta an till intilliggande äldre gårdsmiljöer, äldre torpmiljöer och äldre sommarhusbebyggelse. Utöver detta syftar gestaltningen till att värna områdets befintliga ekologiska värden vilket är orsaken till att delar den befintliga vegetationen i Ulrikelunds torp lämnats mer eller mindre orörd. Detta eftersom särskilda biotoper bedömts känsliga ur ekologisk synpunkt (ibid.)

Figur 8. Ortofotograf över Drevviken strandpark med Karlsvik och Klockelund utmarkerat inklusive dess olika karaktärsområden. Karlsvik är markerat med streckad linje och Klockelund utan. Undersökningen inkluderar endast Ulrikelunds torp som ligger i den delen av parken som kallas Klockelund. Huvudstråket längs vattnet är utmarkerat i svart. Ortofotograf från ©Lantmäteriet - redigerad av studiens författare.

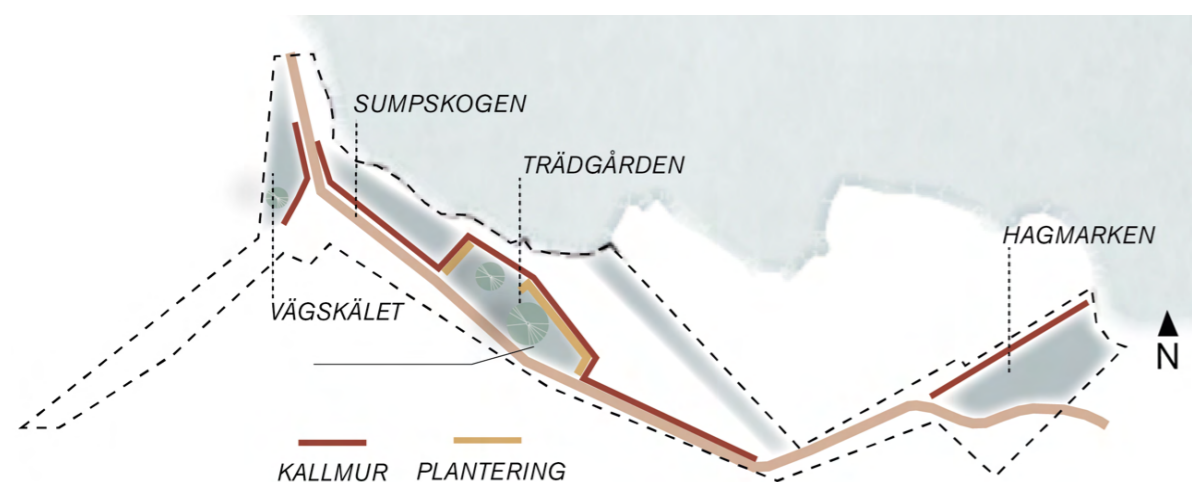
Studieprojektet byggs upp av tre parkrum, se figur 9. Dessa kallas *Vägskälet*, *Trädgården* och *Hagmarken* (Land arkitektur 2017). Syftet med att bygga upp parken med hjälp av dessa rum är att följa ett koncept som knyter an och bidrar till att återskapa den torpamiljön som funnits på platsen (ibid.). Därutöver finns ytterligare en del av parken vilken inte av Land arkitektur (2017) pekas ut som ett säregt parkrum, men omnämns som en egen del med säregen naturtyp och vegetationsgestaltning, denna del kallas *Sumpskogen* (ibid.). I denna studie kommer Sumpskogen att hanteras som ett parkrum för att underlätta förståelsen av de olika delar som bygger upp parken. Utöver de parkrum som nämnts finns även *Bryggan* och *Plantskolan* men dessa ingår inte i studieprojektet då *Bryggan* inte är gestaltad med vegetation och *Plantskolan* i skrivande stund inte är färdig.

Vegetationsgestaltningen i parkrummen utgår från ett särskilt koncept om dess tänkta utseende och vegetationen är således anpassad till en särskild funktion (Land arkitektur 2017). Parkrummet *Vägskälet* ramar in av en lägre kallmur och utformas för att fungera som en mötesplats där vegetationsgestaltningen utgörs av ett öppet gräsrum och enstaka nyplanterade träd (ibid.). På gräsytan står sittmöbler med utsikt över vattnet (ibid.). Parkrummet *Trädgården* gestaltas med avsikt att efterlikna en trädgård som tidigare funnits på platsen (ibid.). Denna del är Klockelunds centrala punkt och vegetationsgestaltningen består av öppna gräsytor, nyplanterade träd och buskar samt inramade perennplanteringar intill står grupper av sittmöbler (ibid.). I denna del bevaras två äldre träd av arten skogsek med anledning av dess höga ekologiska värden men även som en del i att förankra området i dess kulturhistoriska kontext

(ibid.). Utöver det kompletteras denna del med kulturväxter i syfte att förstärka trädgårdskaraktären (ibid.). Vegetationen i parkrummet *Hagmarken* gestaltas för att efterlikna en tidigare hagmark (ibid.). Detta görs genom en öppen gräsyta med sittytor som ansluter till en mindre strand (ibid.). Hagmarkens ena sida ramar in av en låg kallmur i syfte att förstärka rumsligheten och förtydliga gränsen mot den befintliga privata bebyggelsen (ibid.). Slutligen, *Sumpskogen*, vilken, enligt Land arkitektur (2017), karaktäriseras av sin naturliga karaktär. Denna del avgränsas från resterande del av parken av en kallmur och vegetationsgestaltningen inom denna avgränsning består av uppröjd men bevarad vegetation (ibid.).

Figur 9. Illustrationsplan med parkrummen Vägskälet, Trädgården, Sumpskogen och Hagmarken utmarkerade. Källa: ©LAND arkitekter på uppdrag av Stockholms stad - redigerad av uppsatsens författare

Figur 10. En förenklad illustration över hur kallmuren och perennplanteringarna förhåller sig till de olika parkrummen. Huvudstråket är markerat i beige. ©LAND arkitekter på uppdrag av Stockholms stad - redigerad av uppsatsens författare

Min blick på vegetationen

Vid entrén till Ulrikelunds torp kan jag följa vägen till höger, vänster eller rakt fram. Vägen rakt fram leder in till *Trädgården*, en höjd med blommande planteringar och sittmöbler följt av en lätt sluttande klippt gräsmatta. Vid gräsmattans nedre del finns en lekplats vilken ramar in av en likadan plantering som vid trädgårdens övre del. I programförslaget har jag läst att parken ska efterlikna en gammal torpmiljö och den lantliga trädgårdskarakter, som jag förknippar med det, är mycket närvarande. Det känns som att jag känner igen mig fast jag inte tidigare varit här. På gräsmattan, som för övrigt ser helt nyklippt ut, står stora gamla bevarade ekar och ett äppelträd samt en bevarad rhododendron. Perennplanteringarna ramar in av en kallmur i sten eller en enkel kant i corténstål. I parkrummets mitt finns en plantering i triangulär form inramad av en klippt gräskant. Jag upplever de blommande planteringarna som pittoreskt utformade. De ger ett gulligt intryck eller snällt kanske, här står kulturväxter som funkia, stjärnflocka, ulleternell och röd solhatt.

Efter en stund går jag tillbaka där jag började och tar istället vägen till vänster. Jag kommer till parkrummet *Vägskälet*, ett rum som ligger vid två korsande vägar och utgörs av en klippt gräsyta med sittmöbler inramad av en kallmur i sten. Det är öppet och rymligt. Jag sätter mig på möblerna och med ett robust skogsparti i ryggen kan jag se åt nästan alla håll. Det känns av någon anledning ganska enkelt i sin utformning. Jag tror att det kanske är för att det inte händer så mycket. Trots en fin utsikt mot vattnet upplever den här delen av parken som lite intetsägande, jag känner liksom ingenting. Mitt tålamåd brister och jag vill gå vidare för att se något annat.

Jag går tillbaka till där jag började, igen. Jag följer nu vägen till höger. Den leder till parkrummet *Hagmarken*, vilken faktiskt liknar Vägskälet lite i sin utformning. För länge sedan låg det en riktig hagmark här och av vad jag förstått av beskrivningen i programförslaget ska den klippta gräsytan samt de uppröjda skogspartierna illustrera just det, en betad hagmark. Det ser inte ut som en betad hagmark. Det står nyplanterade tallar och björkar i rad och den klippta gräsytan får den här delen att se betydligt mer välvårdad ut än en hagmark. Men jag förstår principen. Träden ramar in parkrummet med hjälp av kallmuren i sten. Jag sätter mig på en av sittmöblerna här. Jag tittar ut och försöker känna efter. Tålamodet brister igen. Inte för att jag ogillar det utan för att jag tröttnar lite.

Det går inte att undgå den relativt återkommande bevarade vegetationen i parken. Denna del kontrasterar med den annars tillrättalagda, planterade, vegetationen. Allra tydligast gör sig denna typ av vegetation i parkrummet *Sumpskogen*. Denna del, som ligger precis intill *Trädgården*, avgränsas med hjälp av kallmuren. Denna uppdelning gör att det blir ganska en tydlig skillnad mellan dessa olika typer av vegetation. Sumpskogen är stundom ganska blöt, då denna del ligger precis i anslutning till sjön Drevviken och är belägen något lägre i landskapet än resten av parken. Det finns därför spänger som tar mig över runt i denna mer otillgängliga miljö. Platsen är uppröjd på sly men utöver det är den här delen ganska orörd. Det är en mer ruffig stil här. Vegetationen består av yviga och spretiga grupperingar av bland annat ask, klibbal, pil samt sälg. Marken täcks av en blandning av inhemska arter som brännässla, gråbo och renfana men även förvilade trädgårdsväxter som kanadensiskt gullris och blekbalsamin.

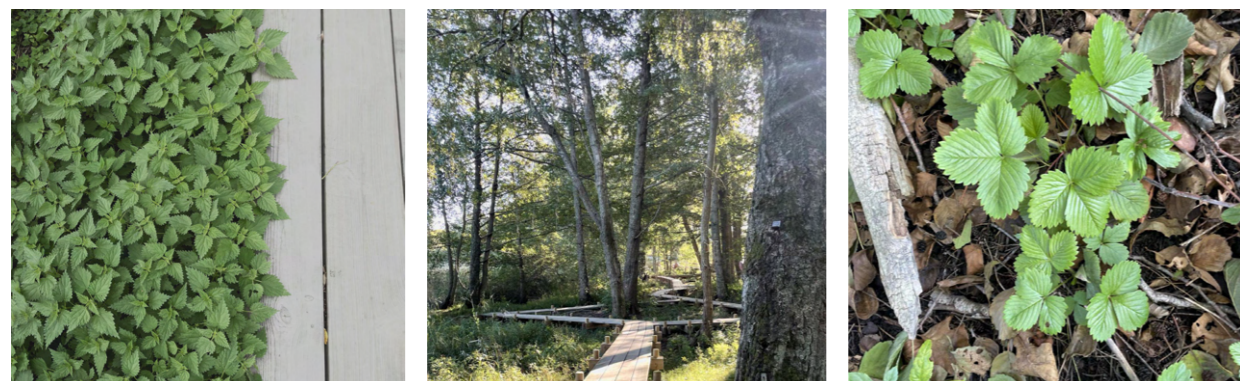
3 | Fotokollage över parkrummet Trädgården. Bilderna visar att vegetationen som bygger upp rummet delvis utgörs av blommande planteringar, en bevarade kulturväxter som en rhododendronbuske och en klippt gräsyta i triangulär form.

4 | Fotokollage över parkrummet Vägskälet som ramar in av en kallmur. Från vänster syns parkens klippta gräsmatta. Till höger syns kallmuren som ramar in med utblick över vattnet. Rummet ramar in av en kallmur och byggs upp av en klippt gräsmatta.

5 | Fotokollage över parkrummet Hagmarken. Detta parkrum byggs upp av en klippt gräsmatta och både bevarade samt nyplanterade träd. I dessa bilder kan likheten mellan Vägskälet och Hagmarken skönjas.

6 | Fotokollage över den mer spretiga vegetationen i parkrummet Sumpskogen. Från vänster syns spontant förekommande vegetation som växer över spängerna. I mitten syns den skogslika karaktären och till höger visas ytterligare spontant växande vegetation som letar sig upp bland döda löv.

4.1.2 Blomsterdalen

Färdigställd: 2010

Ansvarig arkitektbyrå: AJ-arkitektur

I Årstadal ligger den mindre men mer stadsnära kvartersparken Blomsterdalen. ¹Anders Jönsson, uppdragsansvarig landskapsarkitekt för parken, skriver att gestaltningen av parken utgått från platsens befintliga topografi. Något han menar har, bland annat, resulterat i en park med många lekfulla nivåskillnader och flera bevarade träd. En anlagd lekpark, blommande planteringar och en öppen klippt grässlätt utgör parkens uppbyggnad och skapar ytor för lek, vila samt samvaro (ibid.) Jönsson tillägger i samma mejl att parken år 2020, på grund av oväntat högt slitage, stängdes för att rustas upp med nytt växtmaterial.

Blomsterdalen är gestaltad med ett högt fokus på vegetationens estetiska värde, något som tydligt framgår i de dokument som studerats. Parken är gestaltad för att efterlikna en blommande dal mitt i den hårdgjorda stadsmiljön (AJ-arkitekter 2010b). Blomsterdalen omgärdas av ett raftehegn av granstammar och av en mur av skiffersten (ibid.). Vid

¹ Anders Jönsson, Uppdragsansvarig landskapsarkitekt för Blomsterdalen, AJ-arkitekter, mejlkontakt 10 oktober 2023

utformningen av Blomsterdalen bevarades bland annat en äldre skogsek och en skogslönn i syfte att, tillsammans med platsens kuperade terräng, snabbt skapa karaktär på platsen (ibid.). Vegetationsgestaltningen i parken utgår ifrån befintliga markförhållanden vilket inneburit att vegetationen är uppdelad i olika zoner beroende av dess växtförutsättningar, en lösning som syftar till att tillföra ett varierat estetiskt uttryck i parken (AJ-arkitekter 2010a).

Vegetationen i Blomsterdalen har haft en stor inverkan på gestaltningen av parken och beskrivs av AJ-arkitekter (2010b) med ord som prunkande, färgsprakande och praktfull. Avsikten med vegetationsgestaltningen är att skapa ett uttrycksfullt utseende i parken under årets alla månader (AJ-arkitekter 2010a). Detta genom tidigt blommande vegetation som tilltar på våren, vilken sedan tas över av blomstrande perenner på sommaren, som övergår i sprakande bladfärger på hösten och vegetation som består i tilltalande grenverk under vintern (ibid.). Därtill utgörs en del av parken av en slätt i klippt gräs och av en lekplats, se figur 12. När parkens rustades upp år 2020 på grund av oväntat högt slitage ersattes vissa gräsytor och perennplanteringar med konstgräs, se figur 13.

Figur 11. Ortofoto över Blomsterdalen med geografiska hållpunkter utsatta för att orientera sig. Undersökningsområdet är markerat med en vitstreckad linje. Ortofoto från ©Lantmäteriet - redigerad av studiens författare.

Figur 12. Illustrationsplan över Blomsterdalen som visar parkens utformning. Parken byggs upp av blommande planteringar, en klippt grässlänt och en lekpark. Illustrationsplan är gjord av ©AJ-arkitekter på uppdrag av Stockholms stad-redigerad av studiens författare.

Figur 13. Illustrationsplan över Blomsterdalen som visar vart det nu ligger konstgjort gräs istället för riktigt gräs eller perennrabatter. Illustrationsplan är gjord av ©AJ-arkitekter på uppdrag av Stockholms stad - redigerad av studiens författare.

Min blick på vegetationen

Parkens alla entréer är försatta med en grind där det står Blomsterdalen. Jag öppnar grinden och kommer in i parken. Här står de stora och gamla ädellövträd som jag läste om i mejlet, de står verkligen som utropstecken i den lilla, mycket välordnade, kvartersparken.

Vägen slingrar sig i böljande former längs planteringar, sitttytor, lekredskap och en öppen klippt gräsmatta. Parken hägnas in av ett raftehegn, och insidan av parken byggs upp av inramade planteringar med blommande buskar och perenner. Jag noterar att det finns en tydlig skillnad mellan den planterade, ordnade vegetationen innanför raftehegnet jämfört med den yviga mer oordnade vegetationen utanför. Vegetationen i parken är färgglad och jag upplever att det har ett välkomnande samt lekfullt uttryck.

Blomsterdalen ligger i en slänt där ytan i mitten av parken består av en öppen klippt gräsyta, jag minns att den beskrivs som en pulkabacke i det material jag läst. Just nu är det en stor klippt gräsyta. Jag upplever parken i övrigt ganska trång vilket gör att gräsmattan blir ett inslag som lättar

upp.

Parken är liten och varenda del av den verkar vara planerad och gestaltad. Längs parkens kanter, intill raftehegnet följer planteringar med prydnadsväxter från toppen till släntfoten. De ramar i parken och i dessa planteringar, pryder planterade växter marken. I parkens övre del står bland annat brittsommaraster, höstanemon, ulleternell och koreansk blomsterkornell. I parkens nedre del finns växter som kaprifol, humle och rhododendron. Jag noterar att det är betydligt färre perenner än vad jag först läst mig till i bygghandlingen.

Vid en stor bevarad skogslönn finns ytor där det, i bygghandlingen, står att det ska finnas gräs och en perennrabatt ligger nu istället konstgräs. Här har enstaka spontan vegetation som groblad letat sig upp. Jag sätter mig vid en av parkens bänkar som omges av planteringar och ser ut över lekparken. Flera barn leker där. Denna yta tar upp en stor del av parken och här är stora delar av marken täckt av gummiastfalt. Längst ned, intill lekparken, under en stor bevarad ek, täcker ett tjockt lager löv marken och blir en del av lekmaterialiet.

7 | Fotokollage över Blomsterdalen som syftar till att visa den välordnade utformningen i parken. På bilderna syns en av parkens entréer följt av en välordnad plantering och en av flera perenner i parken.

8 | Fotokollage över Blomsterdalen. Från höger syns den yviga vegetationen utanför inhägnaden. Till höger syns ett groblad som växt genom konstgräset. Bilderna visar kontrasten mellan den spontana spretiga vegetationen utanför parken och den ordnade planterade vegetationen i parken.

4.2. Parkerna i staden

Farsta och Enskede-Årsta-Vantör stadsdelsområde har två separata om än mycket liknande parkplaner vilka består av generella riktlinjer för respektive stadsdels parkutveckling. I parkplanerna beskriver kommunen övergripande strategier som samtliga berör hållbar parkutveckling ur såväl ett estetiskt som ekologiskt perspektiv. Dessa strategier presenteras i parkplanen var för sig men konvergerar med varandra och bör förstås som ömsesidigt beroende (Stockholms stad 2017b; 2017c). För att underlätta förståelsen av vegetationsgestaltningen av de två fall som undersöks redogörs nedan en sammanfattning av, för denna studie, relevanta perspektiv från de två parkplaner som berörs.

4.1.1 Strategier för parkutveckling

För att skapa parker med en tydlig identitet och karaktär läggs ett högt fokus på att all parkutveckling ska ske med hänsyn till platsens kulturhistoriska kontext. I Farsta stadsdels parkplan (2017c) omfattar *Farsta stadsdelsområdes gröna karaktär* detta perspektiv och i Enskede-Årsta-Vantörs parkplan (2017b) omfattar strategin *Grön karaktär* detsamma. Detta innebär att parkmiljöer, liksom vegetationen däri, ska gestaltas med avsikt att bevara och värna utmärkande natur- och kulturhistoriska karaktärsdrag (Stockholms stad 2017b; 2017c). Sådana exempel kan, bland annat, vara att bevara utmärkande träd eller övrig vegetation, att nyanplanterade arter ska efterlikna eller vara desamma som de befintliga på platsen (ibid.). Syftet är att skapa varierade och meningsfulla parkmiljöer men samtidigt underlätta så att gestaltningen följer en röd tråd genom staden, det vill säga att stadens parkmiljöer knyter an och förstärker stadsbilden (ibid.). På så sätt kan vegetationen förstås som en viktig komponent i konstruktionen av stadens parker liksom att dess värde, ur kommunens perspektiv, beror på sin befintliga kontext. I Farsta stadsdel ska till exempel vegetation med särskild anknytning till omgivande natur och kulturlandskap utmärka sig som identitetsskapande element (Stockholms stad 2017c). På samma sätt beskrivs vegetationen i Enskede-Årsta-Vantörs parkplan, där syftet med den historiska förankringen är att föranleda parkernas utveckling till en enhetlig och balanserad uppbyggnad (Stockholms stad 2017b).

Vegetationens funktion i den urbana kontexten

är dock mer än att skapa karakteristiska parkmiljöer. Parallellt med de strategier som nämnts ovan sätts den urbana vegetationens roll även i ett ekologiskt perspektiv. I Enskede-Årsta-Vantörs parkplan (2017b) omfattas detta perspektiv i strategin *Ekologisk infrastruktur*, motsvarande *Farsta stadsdelsområdes ekologiska infrastruktur* i Farsta stadsdels parkplan (2017c). Denna strategi innebär att den gestaltade vegetationen ska värna och främja ekologiska värden, såsom bland annat biologisk mångfald eller spridningsvägar (Stockholms stad 2017b; 2017c). Parkerna ska således främja ett ekologiskt hållbart nätverk genom att knytas samman med varandra och med omgivande landskap (ibid.). Detta innebär att vegetationen värderas även inom denna kontext. I båda parkplanerna pekar kommunen till exempel ut särskilt viktiga naturmiljöer, vilka i ekologisk synpunkt är viktiga att värna och beroende på sin ekologiska nytta har ett tillskrivs ett bevarandevärde. Ett sådant exempel är ädellövträdsområden, som delvis utgörs av skogsek, vilken fyller en viktig funktion för den biologiska mångfalden genom att fungera som boplats till flera andra arter (ibid.).

I anslutning till det ekologiska perspektivet lyfts ekosystemtjänster som ett centralt begrepp. I samband med formuleringar om vegetationens roll i ett större ekosystem betraktas värdet av vegetationen i ljuset av de tjänster de tillför människan. I dessa passager uppenbaras även naturens bevarandevärde utifrån ett ekonomiskt perspektiv. Ekosystemtjänster är ett begrepp som belyser de ekologiska processer som människan är beroende av för att överleva (Stockholms stad 2017b; 2017c). I Farsta stadsdels parkplan beskrivs till exempel stadens ekologiska samband viktigt att bevara eftersom människan själv annars behöver tillskapa de tjänster ekosystemen annars erbjuder, detta genom kostsamma tekniska lösningar (ibid.). Istället kan en väl planerad och gestaltad plats leverera naturliga ekosystemtjänster som istället kan försörja samhället med dessa fördelar (ibid.). Sådana exempel kan vara att bevara vegetation som förbättrar luftkvaliteten, gräsmattor som rengör regnvatten eller vegetation som gynnar pollinerande insekter (Naturvårdsverket 2020).

Det är således tydligt att kommunens parkutveckling måste balanseras med hänsyn till olika perspektiv och detta ställer höga krav på vegetationsgestaltningen. I Enskede-Årsta-Vantörs park-

plan betonas detta med anledning av den höga exploateringen i stadsdelen (Stockholms parkplan 2017b). De menar att parkernas utformning ska ske med hänsyn till ovanstående riktlinjer och samtidigt med hänsyn till de givna förutsättningarna (ibid.). Den gestaltade vegetationens kvalitet ska möjliggöras i ett tidigt skede, liksom att en kostnadseffektiv parkskötsel förutsätts redan då (ibid.). Detta eftersom antalet parker i stadsdelen inte motsvarar det behov som finns, där utformningen därför måste anpassas till ett högt slitage (ibid.).

5. Observerade gestaltungsprinciper

Resultatet delas upp i två delar varav detta kapitel besvarar studiens första fråga. I avsnitt 5.1 Ulrikelunds torp och avsnitt 5.2 Blomsterdalen redogörs de observationer som gjorts baserat på den växelvisa analysen som skett mellan empiri och teori. I detta avsnitt förkroppsligas det som observerats i de teoretiska perspektiv som presenteras i avsnitt 1.3 Bakgrund. Resultatet visar att inramning, kategorisering och funktionsindelning är några av framträdande gestaltungsprinciper i parkernas vegetationsgestaltning. Andra delen av resultatet presenteras i kapitel 6 Ett kritiskt perspektiv, där analyseras de observationer som görs i detta avsnitt mer djupgående och med hjälp av Adornos begrepp.

5.1 Gestaltungsprinciper i Ulrikelunds-torp

Att rama in

Vegetationen i Ulrikelunds torp smälter in i det omgivande landskapet men kan ändå tydligt avskiljas från det. I likhet med Scheeles (2016) påstående, om att parkens rumslighet, bland annat, utgörs av den fysiska gestaltningen, menar Stockholms stads (2017b) att parken kan tolkas som en egen definierad yta vars fysiska element i parken tillsammans ska skapa ett enhetligt parkrum med en tydlig identitet (ibid.). I det här avseendet konstitueras ett *i* och ett *utanför* parken.

I Ulrikelunds torp skiljs parken och det omgivande landskapet åt genom att delas upp av en kallmur i sten vars syfte just är att separera den från omgivande natur- och kvartersmark (LAND arkitekter 2017). Denna gestaltungsprincip, det vill säga *att rama in* något, observeras vara en återkommande princip för att bygga upp en form även inom parken. Vid platsbesöken observeras nämligen att mindre ytor i parken formgivits på samma sätt. I en landskapsarkitektonisk kontext är

denna princip vanlig och visar, delvis, på mänsklig intention samt är förknippad med upplevelsen av det sköna då inramningen det ger ett ordnat intryck (Nassauer 1995).

Inramning observeras i anslutning till ytor med, oftast planterad, vegetation. Dessa ytor ramas in i övervägande geometriska former, antingen av en kallmur i sten, av en klippt gräskant eller av cortenstål. Men denna gestaltungsprincip används inte enbart i anslutning till planterad vegetation utan tycks även användas för att hägna in och separera olika vegetationstyper. I Farsta stadsdels parkplan formulerar Stockholms stad (2017c) en målbild om att platser ska utformas med hänsyn till befintliga ekosystem, som en del i att främja ekosystemtjänster och förstärka den biologiska mångfalden. Detta gör LAND arkitekter (2017) genom att förstärka och lyfta fram platsens befintliga biotoper, det vill säga de växtsamhällen som redan finns på platsen. Kallmuren används alltså för att förtydliga en gräns mellan dessa (ibid.), något som innebär att kallmuren också kan ses som en gräns mellan olika kategorier av vegetation.

9 | Fotokollage över inramade vegetationsytor i Ulrikelunds torp. Inramningen kan ha flera funktioner och en är att sätta vegetationen i en ordnad form.

Idén, parkrummen och vegetationen

Ulrikelunds torp byggs upp av olika parkrum, vilka tillsammans ska bidra till en karaktäristisk och enhetlig gestaltning i hela parken (jfr LAND arkitekter 2017). Varje parkrum är gestaltad efter en idé om parkens utseende vilket format vegetationen inom parkrummet (jfr ibid.). Det är inte helt ovanligt att gestalta parkrum i enlighet med särskilda motiv som utgångspunkt. Detta kan liknas som vid en idé vilken vägleder gestaltningen och syftar till att skapa ett skönt, estetiskt sammanhållet samt karaktäristiskt uttryck (Krupinska 2016). I Ulrikelunds torp framgår den idébaserade gestaltningen mest tydligt genom de rum som bygger upp parken, där respektive rums avsedda karaktär påverkar vilken vegetation som finns och hur den ser ut samt gestaltas. I parkrummet *Trädgården*, till exempel, består den

gestaltade vegetationen av planteringar med kulturväxter som rhododendron, stjärnflocka och ulleternell i anslutning till öppna klippta gräsytor medan det i parkrummet *Hagmarken* består av en klippt gräsmatta intill numera uppröjd men tidigare igenvuxen lövskog (ibid.). Man kan förstå det som att den gestaltade vegetationen svarar på idén om parkrummets utseende. Dessutom beskriver Stockholms stad (2017c) omgivningen som ett naturskönt område med ett bevarandevärde ur såväl natur – som kultursynpunkt. Eftersom vegetationsgestaltningen förankrar vegetationen i platsens natur- och kulturhistoriska kontext genom såväl artval som formgivning (jfr LAND arkitekter 2017), finns det anledning att förstå den gestaltade vegetationen som ett försök till att förankra parken i den idé som tycks finnas upprättad om vad som är skönt.

Kategoriserad vegetation

Eftersom LAND arkitekter vid vegetationsgestaltningen, utgått från platsens historiska lager, både kulturella och ekologiska, är en stor del av vegetationen på platsen bevarad (jfr LAND 2017). Det innebär, till exempel, att parkrummet *Sumpskogen* består av vegetation vilken inte är avsiktligt planterad av människan utan kan istället betraktas, enligt vissa forskare, som vild eller spontan vilken är kategorier av vegetation som delvis skiljer sig i hur den ser ut i jämförelse med planterad (jfr Cervelli et al. 2013). Den planterade och bevarade vegetationen är överlag separerade till olika ytor. Vid platsbesöken observerades en annan typ av formspråk hos vegetationen i *Sumpskogen* jämfört med i de andra parkrummen. I denna del bestod den av yviga träd och mer täta samt spretiga buskage, vilket skiljer sig från de andra parkrummens mer ordnade uttryck där vegetationen bland annat utgjordes av klippta gräsmattor eller planteringar.

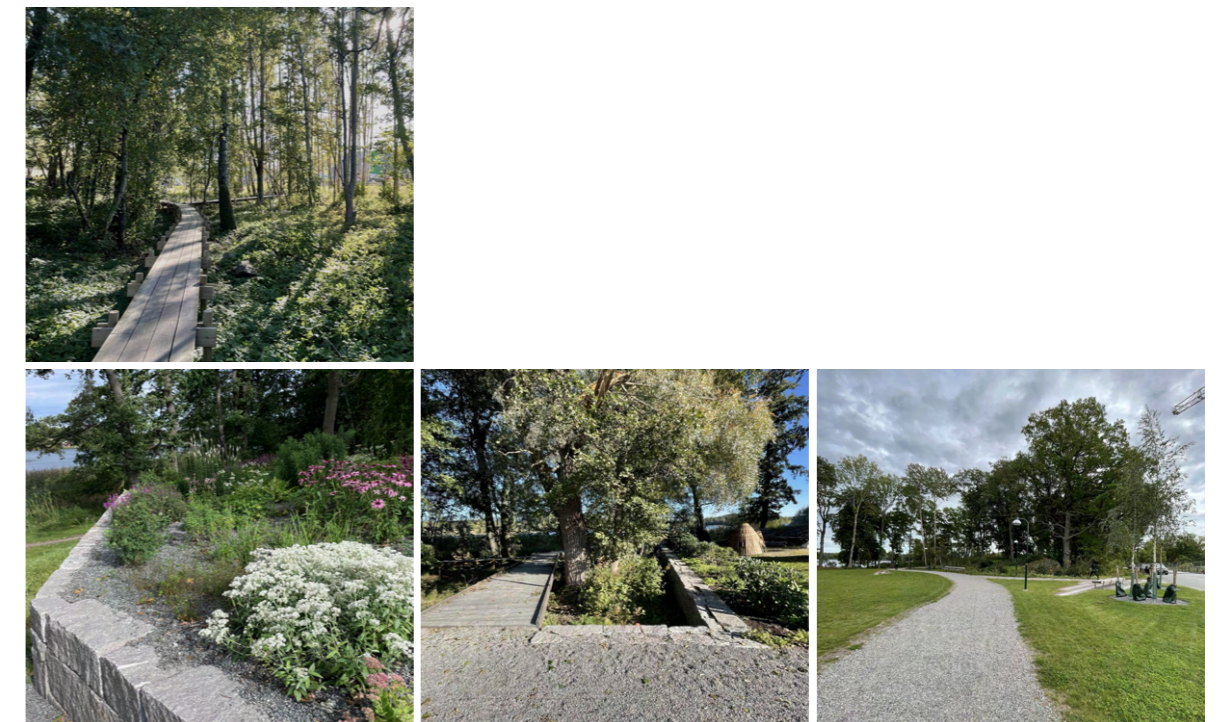
I *Sumpskogen* observerades snarare att marken inte var täckt av en tät gräsmatta utan istället av, bland annat, friväxande brännässlor och renfana. Upplevelsen var dock att den tydliga uppdelningen mellan ytorna gjorde att formspråket i parken var ordnat.

Klippta gräsytor

I Ulrikelunds torp är klippta gräsytor en återkommande gestaltungsprincip. Denna typ av vegetationsyta är, idag och historiskt, ett mycket vanligt inslag i parkmiljöer med anledning av dess rekreativa, ekonomiska och estetiska funktion (Ignatieva 2017). Gräsmattan ses som ett naturligt inslag i urbana miljöer och ett relativt uppskattat skönhetsinslag (ibid.). Dessa observeras inom samtliga parkrum och ofta i anslutning till ytor vilka uppmanar till mänskliga möten, såsom sittor eller andra mötesplatser.

10 | Fotokollage över parkrummen i Ulrikelundstorp. Från vänster ovanifrån syns *Sumpskogen* som består av vegetation som upplevs mer ordnat än i resten av parken. Till höger syns en del av *Trädgården*. Till vänster nedifrån syns *Vägskalet* som karaktäriseras av den klippta gräsmattan. Liksom *Hagmarken* till höger. Ett sätt att förstå dessa rum menar författaren är att de används som medel för att upprätta en sammanhållen gestaltning.

11 | Fotokollage över olika vegetationsytor i Ulrikelunds torp. En tolkning av de olika ytorna är att de är tydligt uppdelade och kategoriserade med avsikt att ge parken ett ordnat uttryck.

Den gestaltade vegetation och dess funktion

Stockholms stads (2017c) fokus på ekosystemtjänster sätter vegetationens funktion i centrum. Begreppet syftar till att synliggöra de värden i naturen som människan är beroende av med avsikt att bevara och förstärka dessa (Naturvårdsverket 2020). LAND (2017c) nämner inte själva begreppet, men flera av deras lösningar kan tolkas bidra till dessa tjänster. I vegetationsgestaltningen av Ulrikelunds torp beskrivs nämligen den gestaltade vegetationen utifrån en vilja att förstärka platsens befintliga ekosystem, liksom att knyta an platsens kulturella historia (LAND 2017c). Detta görs genom blommande planteringar, klippta gräsytor och upprensande skogspartier (ibid.). Varje gestaltad yta, inklusive dess vegetation, har således en uttalad funktion med en avsikt att bevara ett fung-

erande ekosystem. Ekosystemtjänster kopplas ofta samman med ett ekonomiskt perspektiv genom beräkningar av de eventuella kostnader som skulle uppstå om dessa tjänster skulle behöva tillskapas genom tekniska lösningar (Garrod och Willis 1999). När Stockholms stad (2017c) beskriver vegetationens bevarandevärde utifrån dess olika funktioner, till exempel genom dess roll i att bidra till skönhetsupplevelser, biologisk mångfald, till folkhälsa och som ett verktyg i att skapa attraktiva miljöer för rekreation i staden, kan vegetationen i Ulrikelunds torp förstås ljuset av det.

Figur 14. Illustration på ortofoto som visar hur de olika observerade gestaltungsprinciperna förhåller sig till varandra i parken. Vegetationen i Ulrikelunds torp består av både nyplanterad och bevarad vegetation. En tolkning är att ansvariga arkitekter tycks haft ett högt fokus på ekosystemtjänster. Ortofoto från ©Lantmäteriet - redigerat av studiens författare.

5.2 Gestaltungsprinciper i Blomsterdalen

Att rama in

I likhet med observationer från Ulrikelunds torp, observeras även inramning av parken och ytor inom parken som en framträdande gestaltungsprincip i Blomsterdalen. Här omgärdas parken av raftehegn och vid nästan varje entré finns en grind. Vegetationen i Blomsterdalen beskrivs som en färgsprakande identitetsmarkör som syftar till att kontrastera stadens annars hårdgjorda markytor och formstrikta miljö med grasmattor, organiska former och färgskiftande blomsterplanteringar (AJ-arkitekter 2010a). Raftehegnet som omgärdar Blomsterdalen gör att parken markeras som en fysisk plats och med sin vegetations-

gestaltning blir just en tydlig kontrast mot den omgivande, hårdgjorda, stadsmiljön. Som vi sett tidigare är den inramade och ordnade formen nära förknippad med upplevelsen av det sköna i dessa miljöer (jfr Nassauer 1995). Vid platsbesöken observeras en betydlig skillnad mellan den planterade och ordnade vegetationen inom parken och den spontant förekommande oordnade vegetationen utanför.

12 | Fotokollage över några av de inhägnader som observerats i Blomsterdalens. Inramningen kan ha flera funktioner och fördelar men en tolkning är att denna princip även sätter vegetationen i en ordnad form.

En särskild karaktär i utseendet på växtligheten

Den gestaltade vegetationen i Blomsterdalen är, i likhet med Ulrikelunds torp, gestaltad med ett särskilt motiv som utgångspunkt. Blomsterdalen ska nämligen efterlikna en blommande dal mitt i stadens hårdgjorda miljö (AJ-arkitekter 2010b). Parken karakteriseras av kultiverade vegetationsytor däribland en klippt gräsmatta och blommande perennrabatter.

I bygghandlingen beskrivs vegetationen med ord som färgsprakande, prunkande och praktfylld (AJ-arkitekter 2010a). I relation till Enskede-Årsta-Vantörs parkplan (2017b) understryker kommunen betydelsen av att skapa karakteristiska parker med en tydlig identitet. Stadsdelens parker ska, bland annat, byggas upp av ett innehåll anpassat efter sitt ändamål och samtidigt utformas med en tydlig röd tråd (ibid.). Syftet med detta är att skapa en vacker och trivsamt park med ett sammanhållet uttryck (ibid.). Att arbeta idébaserat i gestaltungs-sammanhang inom landskapsarkitektur är inte ovanligt snarare tvärtom (Krupinska 2016). Detta bidrar till att vegetationen i Blomsterdalen har ett sammanhållet och enhetligt formspråk. Det finns således anledning att förstå den gestaltade vegeta-

tionen i Blomsterdalen i likhet med den gestaltade vegetationen i Ulrikelunds torp; som en konstruktion skapad efter en idé.

13 | Fotokollage över vegetationen utanför och innanför parken. Till vänster syns den yviga vegetationen utanför parkens inhägnad och till höger syns den tillrättalagda vegetationen innanför.

Vegetationens funktion

Med anledning av de funktionella värdenas avgörande roll i hur en plats utformas (Van Etteger et al. 2016), finns det anledning att notera de tämligen funktionsuppdelade ytorna i Blomsterdalen som uppmanar besökarna till särskilda beteenden eller känslor. Samtliga av parkens ytor fyller nämligen en särskild funktion såsom antingen lek, vila eller samvaro. Utöver detta beskrivs parken av AJ-arkitekter (2010b) uteslutande utifrån sin estetiska funktion. Den tydliga funktionsindelningen i parken spelar väl med de riktlinjer som finns beskrivna i stadsdelens parkplan (2017b). Där understryks nämligen vikten av att planera och gestalta funktionsinriktat och med fokus på olika funktioner i parkerna eftersom det möjliggör att möta människor med olika behov (ibid.). Utöver detta är den planterade (Cervelli et al. 2013), ofta blommande vegetationen (Nassauer 1995), ett

vanligt inslag i den urbana miljön och i parkplanen beskriver Stockholms stad (2017b) dessa ytor som föremål för skönhetsupplevelser.

Fig 15 En illustration på ett ortofoto som visar hur Blomsterdalen byggs upp. I illustrationen visas hur de observerade gestaltungsprinciperna förhåller sig till varandra. Den klippta gräsytan på illustrationen beskrivs av AJ-arkitekter som pelouse och pulkabacke. ©Lantmäteriet - redigerad av studiens författare.

Den klippta gräsytan

Klippta gräsytor observeras även i Blomsterdalen. Mest utmärkande är ytan i mitten av parken, där observeras en stor sluttande klippt gräsyta. Sammanflätat med de förväntningar som finns etablerade kring vegetationen i parkmiljöer gör sig detta inslag som en nästintill naturlig del av parkmiljön. I bygghandlingen tillskrivs denna yta som pelouse och pulkabacke (AJ-arkitekter 2010b). Utöver detta observeras klippta gräsytor också som mindre inslag i parken såsom intill gångvägarna.

I likhet med den klippta gräsytan

Blomsterdalen utformades som en närpark för boende i närområdet (AJ-arkitekter 2010b), men som tidigare nämnt fick parken rustas upp på grund av ett oväntat högt slitage.¹ Jönsson uppger att orsaken till upprustningen var en bristande skötsel av Stockholms stad tillsammans med ett oväntat högt besöksstryck. Vid platsbesöken obser-

verades att detta inneburit att delar av växtmaterialet ersatts med konstgräs. Syftet med konstgräs är att efterlikna en riktig gräsmatta och samtidigt minska skötselkostnaderna då dessa är relativt låga i jämförelse med riktig vegetation samt mer slittåligt (Stockholms stad 2010). Avsikten är därav att fylla samma estetiska och rekreativa funktion som gräsmattan men på ett mer kostnadseffektivt sätt (jfr ibid.). I Enskede-Årsta-Vantörs parkplan (2017b) belyser kommunen stadsdelens rådande parkbrist, i samband med detta understryker de att detta ställer höga krav på utformningen av stadsdelens parker eftersom det innebär ett högt besöksstryck. De skriver att parkens kvalitet ska säkerställas redan i planerings- och gestaltningsskedet (ibid.). Stockholms stad menar att parken ska utformas ändamålsenligt och så att en kostnadseffektiv parkdrift möjliggörs (ibid.). Detta indikerar på att vegetationsgestaltningen av kommunen tvingas till att anpassas efter kostnadseffektiva lösningar.

¹ Anders Jönsson, Uppdragsansvarig landskapsarkitekt för Blomsterdalen, AJ-arkitekter, mejlkontakt 10 oktober 2023

14 | Fotokollage över den mest framträdande klipptagräsytan i Blomsterdalen (längst upp till vänster). Längst ned till höger syns ett groblad som letat sig upp genom konstgräsmattan och till höger syns en bevarad ek på konstgräset. Dessa ytor är nära förknippade med naturens utseende i urbana miljöer.

6. Ett kritiskt perspektiv

I följande kapitel presenteras andra delen av studiens resultat. Här sker en mer djupgående tolkning och kritisk analys av de gestaltungsprinciper som presenterats i avsnitt 5 Vanliga principer. Detta kapitel vägleds av Adornos estetiska teori, men avsnittet byggs upp av en dynamisk tolkningsprocess mellan det empiriska materialet och andra teoretiska perspektiv.

6.1 Ett sätt att förstå gestaltungsprinciperna

Det kontrollerade

En tolkning av de gestaltungsprinciper som observerats är att de sätter vegetationen i former som gör att den träder fram under mänsklig kontroll. Detta eftersom gestaltningen, i sin formgivning, förpassas till konventionella normer och föreställningar om hur naturen i parken ska se ut. Detta kan tolkas utifrån olika perspektiv men i den här kontexten manifesterar sig detta genom att vegetationen, i båda parkerna, sätts i funktionella, kategoriserade och ordnade former. En av de gestaltungsprinciper som blir tydligt i detta avseende är principen *att rama in vegetationen*. Detta är i realiteten inhägnade och således separerade vegetationsytor. Inramningen som fenomen kan i en landskapsarkitektonisk kontext förstås som ett verktyg vars syfte, bland annat, är att symboliskt konstruera naturen i en form som människor förväntar sig och känner igen (jfr Nassauer 1995). Denna princip kan således tolkas fungera som ett verktyg i att uppfylla människors förväntningar om naturen i staden som ordnad. I relation till stadens ordnade former, som Dettmar (2005) nämner, fyller inhägnaden en viktig funktion. Utöver de flera rent funktionella fördelarna vilka kan antas följa denna princip, en mer effektiv parkskötsel är ett sådant exempel, kan denna princip alltså förstås som ett verktyg för att symboliskt konstruera naturen så att människor ska se den som en del av staden.

Vidare skiljer sig karaktären på vegetationens utseende mellan parkerna åt. I Blomsterdalen består huvudsakligen växtligheten av planterad trädgårdsvegetation medan den i Ulrikelunds torp utgörs av både bevarad och planterad (LAND arkitekter 2017; AJ-arkitekter 2010a). Detta medför att delar av växtligheten vilken bygger upp Ulrikelundstorp har ett mer stökigt uttryck. Även om det inte framgår i vilken omfattning denna gestaltungsprincip använts med anledning av denna funktion, kan inhägnadsprincipen, förstås som ett svar på en kulturell förväntning som även möjliggör att delar av den befintliga stökiga växtligheten kunnat bevaras i Ulrikelunds torp (jfr Nassauer 1995). Eftersom Webb et al. (2023) forskning visar att en variation av olika karaktärer i växtlighetens utseende (det vill säga inte endast

ett ordnat uttryck) gynnar ekologiska förhållanden på en plats, kan denna gestaltungsprincip ur ett ekologiskt perspektiv betraktas som framgångsrik.

Samtidigt kan man fråga sig vad detta gör med den estetiska upplevelsen? Adorno (2002) konstaterar att den konstnärliga praktiken alltid bör sträva efter att utmana förnuftets syn på omvärlden som ordnad och kategoriskt uppdelad. En tolkning är därför att han skulle vara skeptisk mot gestaltungsprinciper som avser anspela på ett sådant estetiskt uttryck. När denna princip därför i ett visst avseende kan tolkas anspela på att symboliskt konstruera vegetationen till en igenkännlig, traditionell, form (jfr Nassauer 1995), finns det således anledning att, utifrån Adornos estetiska teori, ifrågasätta den. En tolkning av hans tänkande i denna kontext är att han snarare skulle föreslå att arkitekterna i det här avseendet bör planera och gestalta på ett icke-konventionellt sätt där formerna av parken ifrågasätter traditionella uppfattningar av stadens offentliga sociala utrymmen eller går emot de former som förväntas finnas i parken.

I Ulrikelunds torp symboliserar inramningen en gräns mellan vegetation med olika biologiska egenskaper, vilket LAND arkitekter (2017) menar är syftet med denna princip, men sålunda symboliserar den även en gräns mellan vegetation med olika utseende. Enligt Adorno är upplevelsen av skönhet starkt förknippad med det instrumentella förnuftets behov att kontrollera estetiska uttryck som i sin form upplevs som oordnade (jfr Adorno 2002). Denna princip kan tolkas som en gestaltungslösning vars syfte är att framställa vegetationen inom ramen för mänsklig kontroll. Detta eftersom den, som redogjorts innan, kan förstås som ett verktyg som syftar till att anpassa naturen i den ordnade stadens former. Ett sätt att förstå detta är att vegetation som, ur ett estetiskt perspektiv, inte motsvarar människors förväntningar – där den mänskliga intentionen inte framgår eller där den inte upplevs som ordnad – inte har en plats i våra städer.

I Adornos (2002) estetiska teori önskar han ett konstnärligt uttryck som ska kunna väcka människor från sitt förnuftiga drömmeri. I hans syn på arkitektur fanns det en inneboende oro över dess konstanta strävan att skapa harmoni i staden med förenklade medel (ibid.). Han menar att detta motarbetar arkitekturens möjligheter att

fungera som motvikt till samhällets motsättningar (ibid.). Genom att stryka våra förväntningar medhårs minskar gestaltningens förmåga att fungera som en kontrast till det rationella förnuftstänkandet (ibid.). Det finns således anledning att tolka att delar av, båda parkernas, vegetationsgestaltning riskerar att vilsleda den upplevelsen av det sköna. Detta gäller eftersom gestaltningen genom separerade vegetationsytor och inramning, riktas mot ett koncept om naturen som städad, ordnad och snällt följsam efter det rationaliserade samhällets kategoriseringar (jfr Flodin 2009).

Adorno (2002) förnekar dock inte, till exempel, den mänskliga intentionens inverkan på vår upplevelse av naturen och landskapet, eller parken i det här avseendet, snarare tvärtom menar även han att detta kan bidra till en meningsfull upplevelse. I en passage i det kända verket *Minima moralia*

(2005) konstaterar Adorno följande om upplevelsen av ett landskap utan människans närvaro “ It is as if no-one had ever passed their hand over the landscape’s hair. It is uncomfortable and comfortless. And it is perceived in a corresponding way.” (Adorno:48). En tolkning av detta är att de historiska spåren i landskapet är avgörande för hur människan upplever det och om det ser orört ut upplevs det främmande. Inom estetisk formgivning, såsom vegetationsgestaltning, kan Adornos estetiska teori snarare tolkas ställa sig frågande inför *vad* den mänskliga intentionen avser lyfta fram i landskapet (ibid.). De ordnade ytorna i parken är ett resultat av instrumentella, rationaliserade, förnuftets behov att avlägsna sig från den oförutsägbara naturens fångenskap och enligt Adorno (2002) förankrar det människan i den civiliserade formens sken av skönhet (jfr Adorno 2002).

15 | Fotokollage över författarens tolkning av att vegetationen har ett kontrollerat uttryck. Inhägnaderna, kategoriseringen och funktionsindelningen gör naturen till en symbolisk konstruktion och framställer naturens form som ordnad.

Samtidigt kan, eller kanske bör, den tillrättlagda vegetationen i parkerna förstås som en vilja att främja naturens många fördelar. I en allt tätare stad är dessa fördelar avgörande för ett hälsosamt stadsliv (Stockholms stad 2017b). Men vid sidan om dessa hälsofördelar, för människan livsavgörande fördelar, finns inrättade ekonomiska incitament som motiv till att främja dessa, nämligen ekosystemtjänster. I en passage i parkplanen för Farsta stadsdel skriver kommunen:

I en tät stadsstruktur där den ekologiska infrastrukturen saknas kan man behöva till skapa ekosystemtjänster med hjälp av kostsamma, tekniska lösningar. En väl planerad ekologisk infrastruktur kan däremot försörja oss med ekosystemtjänster. (Stockholms stad 2017c:58)

Detta innebär att kommunen har en tydlig målbild som förutsätter att de ekologiska processer som, av kommunen, anses viktiga främjas vid vegetationsgestaltning, vilket förutsätter en kontroll av naturens olika funktioner. I ljuset av detta blir det relevant att lyfta att båda studiens fall uppvisar en tydlig medvetenhet om vegetationens roll i ett större ekosystem, detta genom sin tydliga kategorisering och konceptualiseringen av vegetationen.

Särskilt tydligt görs detta i Ulrikelunds torp där LAND arkitekter (2017) genom sina beskrivningar i programförslaget indikerar en medveten vegetationsgestaltning vilken ska främja ekologiska processer. De skriver till exempel: "Vegetationsgestaltningen i parken och gaturummet utgår från de befintliga biotoperna." (LAND arkitekter 2017:13), där uppdelningen mellan ytorna som nämndes tidigare är en del i detta, de skriver vidare om kallmuren: "Den utgör även en förtydligande gräns mellan privat och offentligt samt mellan olika typer av platser och biotoper." (LAND arkitekter 2017:16). Sammantaget öppnar detta upp att betrakta vegetationsgestaltningen genom ett såväl ekologiskt som ekonomiskt filter.

Att inte bevara eller främja ekologiska processer i stadsstrukturen är en ekonomisk förlust för kommunen. Detta incitament medför ingen direkt konsekvens för ekologiska värden, utan kan snarare ses som något som gynnar dessa (Na-

turvårdsverket 2020), men i relation till Adorno (2002) riskerar detta att ge negativa utslag på den estetiska kvaliteten i parkerna.

Utifrån detta perspektiv görs det nämligen tydligt att den gestaltade vegetationen värderas utifrån sitt bytesvärde (Adorno 2002.). Enligt honom riskerar detta att påverka upplevelsen av det sköna i parken eftersom den gestaltade vegetationens förmåga att beröra oss bortom det rationella förnuftets förstånd begränsas av det instrumella tänkandet; eller eftersom den omedelbara upplevelsen av naturen går förlorad när designen filtreras genom kapitaldrivande intressen (jfr Adorno 2002). Man kan tolka det som att ekosystemtjänsterna ursäktar stadens expansion över naturen (jfr ibid).

Utifrån Adorno (2002) skulle detta kunna förstås som att vegetationsgestaltningen, trots sina ekologiska fördelar, förmedlar en natur med bakomliggande ideologiska värderingar. Adornos (2002) tankar om den konstnärliga dimensionens potential att fungera som en motvikt till den rådande samhällsordningen konvergerar inte med det instrumentella tänkandet som kan urskönjas här. När kulturella föremål, som till exempel vegetationen i parken, och den form den tvingas in i anspelar på att något endast är värdefullt om det ingår i en bytesrelation, menar Adorno (2002), påverkar människans tänkande. Detta eftersom han anser att föremålet förlorar sin kritiska potential att uppmana människor till självreflexion (ibid.).

Det förutsägbara

Det instrumentella tänkandets behov att kontrollera naturen löper parallellt med behovet att konstruera den helt tillgänglig för mänsklig förståelse (Horkheimer och Adorno 2012), i och med det förpassas det hotfulla och skrämmande i naturen (Flodin 2009). Detta kan urskönjas i båda parkerna, bland annat, genom att vegetationsgestaltningarna utgått från en idébaserad formgivning med naturalistiska motiv som utgångspunkt, det vill säga motiv tagna från det vi kan se runt oss. Det innebär att vegetationen, i både Ulrikelunds torp och Blomsterdalen, har ett estetiskt uttryck anpassat efter vad som associeras till särskilda begrepp som konvergerar med verklighetsförankrade motiv. I Blomsterdalen manifesteras detta genom att avbilda en blommande dal (AJ-arki-

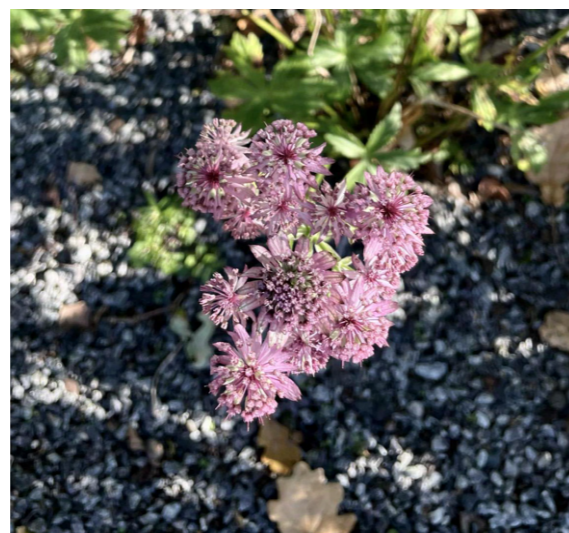
tekter 2010). I projektbladet skriver AJ-arkitekter: "Som en blommande dal ligger Liljeholmens stadsdelspark inplacerad i en sluttning mellan tvärbanan och stadsdelens bostäder" (AJ-arkitekter 2010b:1). Parken kännetecknas av planteringar med färgsprakande trädgårdsväxter (jfr ibid.). Medan det i Ulrikelunds torp, bland annat, yttrar sig genom en gestaltning som liknar en lantlig trädgårdsmiljö uppbyggt av perennrabatter och en klippt gräsmatta (jfr LAND arkitekter 2017). Gemensamt för båda dessa är att gestaltningen avser skapa en association till en särskild bild av naturen genom att avbilda denna, som naturalistiskt avbildade motiv på en målad tavla.

En tolkning av detta i relation till Adorno (2002) är att dessa motiv riskerar att påverka parkens estetiska värden negativt. Detta eftersom han argumenterar för att människan i samma stund som hon försöker avbilda världen, så som hon ser den runt sig, projicerar historiska och samtida samhällliga betingelser på den (Adorno 2002). Som följd riskerar dessa att dölja naturbehärsande bakomliggande syften (ibid.). För Adorno (2002) är det mest centrala i det här avseendet *vad* som projicerats och huruvida det finns en kritisk medvetenhet till det som avbildats, det vill säga på vilket sätt gestaltningen uppmanar betraktaren till ett ifrågasättande av normer i samhället, liksom till de ideologiska maktförhållanden som präglar dem.

Adorno är således skeptisk till romantiserade verklighetsbaserade motiv eftersom han menar att detta förskönar historien och i hans egen estetiska teori tycks snarare lidande vara ett av hans de mest centrala värden (ibid.). I det här avseendet är Ulrikelunds torp särskilt relevant eftersom narrativet syftar till den nostalgiska och pastoralala lantidyllen, en idyll Adorno var misstänksam mot med anledning av dess vilseledande förskönande av omvärlden (jfr Horkheimer och Adorno 2012). Som vi redan sett, i faktaruta 1, skriver Adorno i *Aesthetic Theory* (2002) "[Perhaps] the most profound force of resistance stored in the cultural landscape is the expression of history that is compelling, aesthetically, because it is etched by the real suffering of the past." (Adorno 1997:64). I det här citatet tydliggörs Adornos blick på det kulturella landskapets möjligheter att väcka en kritisk medvetenhet om det förflutna. En park i Adornos mening bör således utformas så att den bevarar och synliggör ett historiskt lidande snarare än något annat. En

tolkning är därför att den gestaltade vegetationen i Ulrikelunds torp, men även i Blomsterdalen, riskerar att dölja motsättningar i samhället eftersom vegetationsgestaltningen förskönar det "kulturella landskapet" genom motiv som döljer, eller inte visar, spår av lidande. Med anledning av detta kan man argumentera för att vegetationsgestaltningen i båda parkerna inte heller utmanar förgivettagna föreställningar om vad som är skönt i naturen, utan snarare, i enlighet med Horkheimer och Adorno (2002), argumentera för att detta förenklar naturens komplexa uppbyggnad till en ordnad förskönad form.

När den gestaltade vegetationen alltså ska efterlikna en blommande dal eller en lantlig trädgårdsmiljö (eller när människan överhuvudtaget givit sig i kast med att försöka konceptualisera naturens utseende såsom den uppenbarar sig för henne) görs det oförutsägbara i den till något förutsägbart, och blir således möjligt att manipulera (jfr Flodin 2009). Ett koncept som beskriver vad vegetationen inom parkrummet är beskriver på samma gång vad den inte är. När naturen kan definieras går den också att förutse och på så sätt kan den manipuleras till att bli något som det instrumentella förnuftet vill att den ska bli (jfr ibid.). Vegetationen i parken förlorar således sitt egenvärde till förmån för det instrumentella tänkandet. I samma stund som det sker försummas naturens ogenomskdliga komplexitet och smeker istället samhället medhårs. Detta sätter onekligen Hwang och Yues (2019) påståande, om att vegetation med opassande eller önskad karaktärer väljs bort, i nytt ljus.

16 | Fotokollage över den gestaltade vegetationen i parken som författaren tolkar lagts tillrätta i syfte att bidra till olika mål i samhället.

Det effektiviserade

I propositionen *Politik för gestaltad livsmiljö* (2018) belyser regeringen att den allt tätare staden ställer höga krav på utformningen av parkmiljöer. Detta eftersom parkens ytor ofta är mycket begränsade i sin storlek (ibid.). Det innebär att urbana grönytor bör utformas på ett effektivt sätt där varje yta har en tydlig funktion (ibid.). Den tydliga funktionsindelningen går att urskilja i såväl Ulrikelunds torp som Blomsterdalen. I den förstnämnda beskrivs, till exempel, den öppna gräsytan i parkrummet Vägskalet som en mötesplats (jfr LAND arkitekter 2017). Medan den sluttande gräsytan i Blomsterdalen beskrivs som en pulkabacke (AJ-arkitekter 2010a). Parallellt med detta ska grönytor som dessa, på policynivå, bidra med såväl biologisk mångfald som folkhälsa (Stockholm stad 2017b;2017c). I ett samhälle vars internaliserade mål dessutom är kapitaltillväxt kan man anta att dess arbete mot biologisk mångfald eller folkhälsa sker i en ansträngd relation till det målet. Utifrån det kan man förstå de effektivt utformade ytorna och dess tydliga funktion som en förutsättning för att staden ska kunna expandera och samtidigt bidra till andra målsättningar.

Definitionen av standardisering inom den kulturella sfären inkluderar bland annat ett resultat av effektiviserade tekniker som leder till massproducerade kulturella föremål (jfr Adorno 1991). En tolkning av detta i en landskapsarkitektonisk kontext är att standardiserade gestaltungsprinciper riskerar att leda till homogent utformade utomhusmiljöer. När Cresswell (1996) skriver att utformningen av parkmiljöer i hög grad påverkas av föreställningar om dess utseende finns det anledning att anta att detta inkluderar gestaltade vegetationen i parken. Det innebär att vegetationsgestaltningen konstruerar naturen i linje med vad som förväntas av omgivningen. I relation till Adorno (1991) kan man således anta att den gestaltade vegetationen ofta riskerar att vara en del av det standardiserade kulturella uttrycket. Parken speglar på det sättet en föreställning om ett homogent samhälle och ger inte plats till människors grundläggande olikheter (Gabrielsson 2018).

Det finns flera exempel på gestaltungsprinciper som skulle kunna illustrera resultatet av en standardiseringsprocess. Men det allra mest tydliga exemplet, som observerats i både Ulrikelunds torp och Blomsterdalen, är den klippta gräsmattan. Ett

vanligt uttryck i planerings- och gestaltungsdocument är att beskriva parkrummet som ett grönt vardagsrum eller som en mötesplats. I det här fallet utgör den klippta gräsmattan en viktig del eftersom den möjliggör för mänskliga interaktioner. För Stockholms stad (2017b;2017c) utgör parken ett utrymme i staden för sociala möten, fritidsaktiviteter och kulturell verksamhet. Den klippta gräsmattan har en viktig roll här eftersom den är både tillgänglig och lättframkomlig. Utöver de sociala funktioner den klippta gräsmattan tillför framhåller kommunen dess funktion att fungera som en ekosystemtjänst genom att till exempel filtrera dagvatten (jfr Stockholm stad 2017b; jfr 2017c). Sammantaget kan man förstå denna som exempel på ett effektivt element i parksammanhang då denna alltså konvergerar med stadens riktlinjer för parkernas utveckling.

Utan att underskatta de olika möjligheter denna lösning bidrar till, kommer den inte utan brister. Ignatieva (2017) problematiserar till exempel den klippta gräsmattans höga förekomst i urbana miljöer, parallellt med dess, ofta, negativa effekt på den urbana miljöns ekologiska värden med anledning av dess brist på biologisk mångfald (ibid.). Ignatieva (2017) beskriver denna yta som ett exempel på den rationaliserade naturen och hur gräsmattan, historiskt, har varit ett viktigt element i staden med anledning av dess sociala samt ekonomiska värden (ibid.). Som följd har den blivit ett naturligt estetiskt inslag i urbana parkmiljöer (ibid.). Adorno (1991) menar att när kulturella föremål anpassas efter normer korrumpierade av ekonomiska incitament, reduceras föremålets förmåga att beröra människan bortom det instrumentella tänkandet. I denna kontext kan den gestaltade vegetationen förstås på samma sätt, det vill säga när gestaltningen regleras av gestaltungsprinciper vilka fokuserar på effektivitet eller rättar sig efter dessa normer reduceras alltså den estetiska upplevelsen i parken (jfr Adorno 1991).

Ytterligare ett mycket tydligt exempel i ett av de fallen som studerats är i Blomsterdalen. I denna park har delar av parkens vegetation, i efterhand på initiativ av Stockholms stad, ersatts med konstgräs med anledning av det höga slitaget. Eftersom konstgräs minskar både skötselkostnader samtidigt som det är slitåligt och inte riskerar att bli lerigt vid högt slitage, kan detta betraktas som effektivt i anslutning till, exempelvis, lekplatser (Stockholms

stad 2010). I Blomsterdalen har ytor, vilka till en början gestaltats som perennplanteringar, ersatts med konstgräs (AJ-arkitekter 2010a). Denna lösning gör att Stockholms stad förmodligen sparar såväl tid som pengar eftersom det genererar både lägre skötselkostnader och ökar slittåligheten. Utifrån detta kan denna lösning betraktas som ett exempel på en effektiviserad gestaltningsprincip.

Utöver konstgräsets uppenbara brister ur ett ekologiskt perspektiv, kan man även hävda att detta är ett resultat av en standardiserad gestaltningslösning vilket som följd påverkar upplevelsen på ett bristfälligt sätt. Detta eftersom syftet med att anlägga konstgräs, ur ett perspektiv relaterat till, är att efterlikna en verklig gräsmatta men samtidigt undgå de kostnader den innebär (jfr Ignatieva 2017). Med anledning av detta kan man utifrån Adorno (1991) tolka konstgräsmattan som ett exempel på en massproducerad kulturell produkt, vars fördelar kännetecknas av mätbara, ekonomiska värden. När detta sker reduceras naturens oförutsägbarhet till något enhetligt och fritt från de många motsättningar som den innehåller eftersom det instrumentella förnuftet gör den till en produkt på en ekonomisk marknad (jfr Adorno 2002).

17 | Fotokollage över två olika gräsmattor (de två övre bilderna) och en konstgräsmatta som avser efterlikna gräs (den nedre). Den klippta gräsmattan har flera fördelar men kan även förstås som ett resultat av natur som genomgått en standardiseringsprocess.

7. Avslutande reflektioner

Detta kapitel består av avslutande reflektioner om undersökningen, i avsnitt 7.1 Diskussion. Detta avsnitt består av en diskuterande sammanfattning av studien följt av tankar om hur det estetiska perspektivet som tillämpats skulle kunna förbättra förutsättningarna för ekologiska värden i urbana miljöer. I kapitel 7.2 Metoddiskussion följer en diskussion om studiens metod. Kapitlet avslutas med 7.3 Till sist. Detta kapitel syftar till att knyta ihop uppsatsen genom att ställa frågor till framtiden. Detta kapitel skrivs i första-person perspektiv eftersom jag vill synliggöra min förståelse och reflektion över arbetet.

7.1 Diskussion

Med hjälp av en abduktiv forskningsprocess som utgjorts av närläsning av teoretisk litteratur från olika discipliner, dokumentstudier och platsbesök har jag i denna studie undersökt hur landskapsarkitekturen formar naturen i våra parkmiljöer. Jag har skrivit detta examensarbete med en övertygelse om att en förändrad syn på estetiska värden inom denna profession, kan utmana bilden av naturen som en mänsklig resurs, utan för den sakens skull avvisa de tillgångar den innebär för människan. Med detta menar jag att nya sätt att utforma urbana utomhusmiljöer kan innebära att vegetationen i mindre utsträckning kontrolleras av människan och istället värderas utifrån sitt intrinsikala värde. Jag tror att följden av detta skulle kunna öka förutsättningarna för ekologiska värden i urbana miljöer som människan är beroende av för att överleva.

I *Aesthetic Theory* skriver Adorno (2002): "The less secure the experience of natural beauty, the more it is predicated on art." (Adorno 1997:65). Min tolkning av detta är att i ett samhälle som allt mer avlägsnat sig från sitt ursprung i naturen och där tillgången på det naturligt sköna är en allt mer sällsynt erfarenhet kliver konsten samt estetiken in för att erbjuda substitut. Applicerat på denna kontext förstår jag det därför som att i den estetiska sfären inom landskapsarkitekturens teori och praktik fyller en viktig funktion. För på samma sätt som Adorno (2002) menar att konsten kan utmana den västerländska kulturens uppfattning om naturen genom att skapa förutsättningar för alternativa estetiska upplevelser tror jag, som följd av denna undersökning, att landskapsarkitekturen kan vara en arena för detsamma – men i praktiken i begränsad omfattning.

Även om studien inte resulterat i en entydig eller enkel slutsats kan en av dem tolkas som att vegetationsgestaltning i urbana miljöer ofta syftar till att "ordna upp" naturen för att anpassa den till en stad som expanderar, med allt vad det innebär. Utifrån de teoretiska perspektiv i avsnitt 1.3 *Bakgrund* som studien tagit del av och genom en parallell analys av Stockholms stads parkplaner (2017b;2017c) förstår jag det som att naturen konstrueras genom geometriska former, inramade ytor, separering av vegetation med olika karaktär i utseende, kategorisering och funktionsindelning. Antingen eftersom detta är förknippat med

upplevelsen av skönhet, eller för att det är kostnadseffektivt eller till och med en förutsättning för att kommunen ska kunna växa. Utifrån den analys som genomförts observerades vid läsningen av arkitektbyråernas gestaltningsdokument och vid de genomförda platsbesöken exempel på sådant som skulle kunna tolkas i likhet med det som utkristalliserats från teoretiska litteraturen. I både Blomsterdalen och Ulrikelunds torp återfanns till exempel funktionsuppdelade ytor, inhägnader, geometriska former och blomstrande vegetation för skönhetsupplevelser samt klippta gräsmattor, där samtliga av dessa i relation till Stockholms stad parkplaner kunde förstås som principer som syftar till att konvergera med stadens riktlinjer.

Att läsa och undersöka parkerna i relation till Stockholms stads målbild gjorde det alltså tydligt att vegetationsgestaltning i urbana miljöer måste förhålla sig till särskilda riktlinjer som ofta döljer ideologiska värderingar, särskilt tydligt blev detta i relation till kommunens motiv till att främja ekosystemtjänster. Utifrån min teoretiska utgångspunkt i Van Etteger et al. (2016) och Bornemark (2018) tolkar jag att samtidens emfas vid mätbarhet påverkar hur vi utformar våra utomhusmiljöer vilket utifrån Adorno (2002;2012;1991) kan förstås som en begränsande kraft i landskapsarkitekturens praktik. Min tolkning av hans estetiska teori i detta avseende är att när landskapsarkitekter tvingas förhålla sig till funktionella samt ekonomiska förutsättningar sker det på bekostnad av professionens konstnärliga dimension. Samtidigt instrumentaliseras vegetationens värde vilket i förlängningen riskerar att leda standardiserade gestaltningslösningar med avsikt att tjäna ideologiska syften.

Flera forskare höjer orons röst över landskapsarkitekturens förhållning till professionens relation till estetiken (Meyer 2008; Van Etteger et al. 2016), och min tolkning av detta är att det finns en efterfrågan av nya perspektiv på området. Ytterligare en slutsats från analysen är således att det analysverktyg (Adornos teori med begrepp) som tillämpats i viss mån kan vara hjälpsamt i detta avseende, men främst ur ett teoretiskt perspektiv. Detta analysverktyg har, kombinerat med en utgångspunkt i andra teoretiska perspektiv, bidragit till en undersökning som sekundärt syftar till hur landskapsarkitekturen kan förbättra förutsättningarna för den urbana

miljöns ekologiska värden. Van Etteger et al. (2016) diskuterar att gestaltning, ur ett estetiskt perspektiv, idag tenderar att huvudsakligen syfta till att generera en estetisk upplevelse med ett, vad jag tolkar som, instrumentellt värde. Det vill säga med en utgångspunkt att gestaltade miljöer ska generera ett mätbart värde. Jag tror att de begrepp som applicerats kan utmana detta då min tolkning av Adornos estetiska teori är att den, bland annat, strävar efter en mindre instrumentell förståelse av naturen (och landskapet) för att istället bevara dess egenvärde.

Ytterligare en aspekt av studiens analysverktyg är den i större utsträckning passar för att kritisera rådande ordning snarare än vad den kan användas för att hitta en lösning på ett problem. Efter att ha analyserat parkerna utifrån Adornos begrepp förstår jag nämligen hans teori som relativt svår för landskapsarkitekter att förhålla sig till i realiteten eftersom han är kritisk till ekonomiskt och politiskt styrda estetiska projekt, vilket jag under min utbildning på landskapsarkitekturprogrammet förstått att landskapsarkitekturen ofta är beroende av för att existera. Däremot, i ett teoretiskt perspektiv, kan detta bidra till nya sätt att förstå det vi ser runt oss eftersom dess ifrågasättande karaktär kan bidra till diskussioner som medvetandegör människor, vilket i förlängningen skulle kunna leda till en mindre instrumentell förståelse för naturen och landskapet även i praktiken.

Tankar om ett praktiskt exempel

Att hitta nya sätt att förstå estetiska värden inom landskapsarkitekturen skulle kunna öka chansen att vegetationsgestaltning även inkluderar det som idag anses mindre fint, upplevs obekvämt eller kanske upplevs skrämmande. I ett försök att föreställa mig en park utifrån Adornos filosofi tänker jag mig en plats mellan husen vars gestaltning består av förstört landskap, kanske sönderkört av tunga maskiner eller ödelagt på grund av föroreningar, men som huvudsakligen syftar till att (visuellt) framhäva förödelsen och lidandet av de liv som tvingats undan på grund av människans frammarsch i landskapet.

I praktiken är det kanske ett orealistiskt scenario. I en mer verklighetsförankrad kontext tänker jag därför att ett steg i en förändrad uppfattning om naturen kan relateras till Webb et al. (2023) uppmaning om att vi bör sträva efter en ökad

acceptans mot ett varierat uttryck i vegetationens utseende. Jag tolkar detta som att utmaningen bland annat handlar om att förändra narrativet som tycks finnas kopplat till naturen som enbart ordnad i urbana miljöer. Detta eftersom det riskerar att homogenisera våra städer ur ett ekologiskt perspektiv (jfr McKinney 2006). I den här kontexten kan begreppen som tillämpats synliggöra hur vi konstruerar naturen. En gestaltning som avlägsnar sig från det mätbaras järgrepp skulle alltså inte bara skapa mer estetiskt unika platser utan det skulle faktiskt kunna möjliggöra att vegetation med olika utseende fick plats i städerna, i det här avseendet avser jag särskilt att vegetation med en mer ordnad eller oförutsägbar form.

I avsnitt 1.3 *Bakgrund* redogörs att viss vegetation väljs bort på grund av dess, av människan, oönskade växtsätt (jfr Hawng och Yue 2019). Forskning från Bonthoux et al. (2019) och Hawng och Yue (2019) visar att en ökad acceptans mot vegetation som inte svarar mot kulturella förväntningar på hur vegetationen i urbana miljöer ska se ut kan öka variationen av arter i städerna. De menar att det skulle generera direkt positiva aspekter för städernas ekologiska värde (ibid.).

Inom viss naturvetenskaplig forskning argumenteras det för att principen *förvildning* skulle inkludera vegetation med alternativa växtsätt, som i modern vegetationsgestaltning ofta väljs bort på grund av förgivettagna ideal (jfr Webb et al. 2023). Det innebär att inkludera vegetation som, till utseende och växtsätt, till viss del motsätter sig det förväntade (jfr Hawng och Yue 2019). Jag föreställer mig att detta skulle kunna fungera som ett konkret projekt vilken närmar sig en upplevelse av naturen i staden som utmanar de narrativ som säger något om vad vegetationen i staden bör vara, tillsammans med att utmana vad som idag anses skönt i den. Men med anledning av den teori jag mobiliserar råder det dock inget tvivel om att denna typ av utformning löper risk att dölja ideologiska värderingar eftersom projektet med största sannolikhet ändå skulle vara politiskt eller ekonomiskt styrt.

I *Aesthetic theory* (2002) argumenterar Adorno för att kost och arkitektonisk konstruktion måste gå bortom sitt förhärskande formspråk för att behålla sin potential att väcka människor ur sitt förnuftsmässiga drömmeri. På samma sätt me-

nar jag att en förvildad estetik måste behålla sin kritiska potential och inte falla in i en ideologisk framställning av naturen som något orört. Med det sagt innebär en förvildad natur i det här avseendet därför något mer radikalt än vad vi idag känner till, det skulle innebära att naturen inte längre är ett föremål i våra städer som förskönas.

7.2 Reflektioner över metod

Jag vill börja med att belysa att den här undersökningen inte avser förklara något som en möjlig sanning. Istället syftar den att redogöra ett *sätt att förstå* samtida gestaltungsprinciper. Det finns nämligen en, dock omdiskuterad och svårsmannafattad, skillnad mellan att *förklara* och *förstå* någonting. Ett komprimerat försök att sammanfatta denna skillnad kan dock vara på sin plats. Alvesson och Sköldberg (2008) menar att forskning vilken avser ge förståelse förutsätter en forskningsansats som inbegriper människans (forskarens) subjektivitet och förståelse. Av den anledningen kan forskning vilken avser ge förståelse tolkas som något motsatt till den traditionella naturvetenskapen som istället avser förklara något objektivt, alltså utom mänsklig (forskarens) subjektiva projektion (ibid.). Det innebär att den analys och de slutsatser som görs i denna studie inte förbehålls som objektiva sanningar utan denna studie är *ett sätt av flera* att förstå och ta sig an samtida fenomen.

Eftersom denna studie i vissa avseenden liknar en fallstudie, främst i bemärkelse av att den avgränsats till två särskilda fall, finns det anledning belysa den kritik som ofta riktas mot sådana undersökningar. Detta är att det begränsade antalet fall inte möjliggör för att dra mer generella slutsatser vilket ofta innebär en minskad trovärdighet för studiens resultat (Flyvbjerg 2006). Enligt Denscombe (2009) kan dock ett begränsat antal fall vara fördelaktigt i studier som syftar till att ge förståelse för ett fenomen eftersom detta möjliggör för forskaren att fördjupa sig i det valda fallet.

Om studiens teoretiska perspektiv

Den teoretiska bakgrunden konstrueras genom att integrera forskning från olika discipliner. För att anpassa dessa till studiens syfte har jag syntetiserat och anpassat olika teoretiska perspektiv relaterade till vegetationsgestaltning i urbana miljöer. Avsikten med detta har varit att etablera en teoretisk bas att stå på som kan erhålla en bred förståelse för den

gestaltade vegetationens roll i urbana sammanhang. För att avgränsa studien till att endast undersöka på vilket sätt uppfattningen om naturens utseende och hur vi formar den påverkar förutsättningarna ekologiska processer i urbana miljöer har jag valt att begränsa mig till litteratur som primärt behandlar just estetik och ekologi, varav den senare i begränsad omfattning eftersom jag inte har avsett att gå in på djupet i det avseendet. Detta eftersom det skulle innebära en annan typ av studie liksom eventuellt kräva en annan ekologisk kompetens.

Jag vill dock understryka, med anledning av studiens slutsats, att en ordnad estetik inte är detsamma som negativa ekologiska värden. Detta är inte heller undersökningens ståndpunkt utan istället avser studien att visa att föreställningar om vegetationens utseende i parkmiljön riskerar att utesluta vegetation med ett önskat växtsätt. Detta riskerar nämligen att utesluta ekologiskt värdefulla arter och miljöer (Nassauer 1995). Studien indikerar snarare att detta i ett större perspektiv – det vill säga om ännu fler parker uppvisar samma typ av gestaltungsprinciper – riskerar att resultera i negativa effekter på den urbana miljöns ekologiska värden eftersom städerna isåfall homogeniseras ur ett ekologiskt perspektiv.

Sammantaget innebär detta att jag valt bort teorier som primärt behandlar gestaltning ur andra perspektiv än dessa. Detta är en begränsning eftersom vegetationsgestaltning ofta tar hänsyn till fler perspektiv än estetiska och ekologiska (Robinson 2004). Med andra ord innebär det att vissa värdefulla aspekter riskerar att ha förbisetts i detta avseende. Avsikten med denna avgränsning är dock på grund av att jag snarare avsett belysa hur ett förändrat sätt att värdera vegetationens utseende kan öka ekologiska värden. Jag bedömde det således som relevant då studien annars skulle bli för omfattande.

Denna tvärvetenskapliga metodik har ibland resulterat i komplexa samband mellan olika teoretiska perspektiv. Trots detta har de överlag kompletterat varandra väl och bidragit till en förståelse för på vilket sätt vegetationen är en del av det offentliga rummets uppbyggnad samt hjälpt mig identifiera element i gestaltningen.

I min tolkning och analys av gestaltungsprinciperna har jag haft Adornos filosofiska horisont som verktyg. Att vägledas av hans tämligen svår-förstådda estetiska teori i denna kontext har varit

som att laga en soppa för första gången utan recept. I efterhand inser jag att flera av de ingredienser jag valt borde bytas ut för att det ska smaka som det ska. Soppan går förvisso att servera, men hade jag lagat den igen hade jag nog gjort det på ett annat sätt.

Detta innebär inte, för den sakens skull, att det inte finns hållpunkter under vägens gång där denna studie kan bidra till landskapsarkitekters framtida arbete i positiv bemärkelse. Jag återkommer till dessa, men vill först sätta ljuset på de falluckor som medföljer i valet av denna teori. Jag insåg nämligen tidigt att försöket att vägledas av Adornos estetiska teori i en diskussion om utformning av parker är dömd att misslyckas, åtminstone i bemärkelse av att föreslå en lösning.

Anledningarna är flera och den första beror på den enkla sanningen att Adorno inte skriver om landskapsarkitektur, han berör knappt arkitektur som helhet. Inte skriver han heller om ett av landskapsarkitekturens kanske mest centrala teman; *rumslighet*. Detta gör teorin svår att applicera på studiens empiriska material. Dessutom försvåras det ytterligare eftersom teorin därtill saknar en tydlig empirisk koppling, istället är den just väldigt teoretisk.

Till en början innebar detta att jag initialt hade svårt att ringa in vad jag skulle titta på i parkerna och i det empiriska materialet överlag, vilket som följd betydde att var svårt att förstå parken genom enbart Adornos blick. Detta har resulterat i att jag stundom har sökt föremål i parkerna att kritisera snarare än vad jag kunnat förstå det jag observerat på ett nyanserat sätt.

För att det skulle bli möjligt att applicera hans teori i denna kontext behövdes alltså stöd i andra teoretiska perspektiv som kunde överbrygga glappet mellan Adornos estetik och landskapsarkitekturen. Med stöd i Alvesson och Sköldberg (2008) inspirerades jag därför av en abduktiv ansats eftersom denna tillåter att forskningen vägleds av just olika teoretiska perspektiv. I vissa kretsar anses den abduktiva ansatsen inte vara lika tillförlitlig i sina slutsatser som till exempel den induktiva eller deduktiva metodiken (Shank 2008). Alvesson och Sköldberg (2008) menar dock att denna typ av forskningsansats fördelaktigt skiljer sig från, till exempel, induktiv och deduktiv. Detta eftersom den överbryggar ett glapp som annars ofta finns mellan teori och empiri, vilket de menar gör den

högst relevant inom vetenskapsteoretiska sammanhang som detta (ibid.). Jag vill dock understryka att Adorno själv nog skulle vara reserverad i detta avseende och inte helt övertygad över mitt val av metod. Samtidens emfas vid applicerbarhet är nämligen inte helt i linje med hans eget tänkande.

Hans tänkande är också erkänt mycket ambivalent, något även Flodin (2009) nämner, vilket gör att det oftast innebär det ena och det andra – *samtidigt*. Även detta befäster denna teori som svårapplicerad i en tämligen pragmatisk kontext som detta. Därtill förstår jag helheten av Adornos filosofi som en sfär vilken avser frigöra sig från det fängslande samhälle landskapsarkitekturen är beroende av för att existera. Att använda hans filosofiska perspektiv kan därför tyckas tämligen paradoxalt, särskilt i att argumentera i enlighet med hur denna studie gör det.

Men trots dessa falluckor kan detta teoretiska perspektiv utveckla landskapsarkitekturens teori och praktik i positiv bemärkelse. Även om teorin är gammal och mycket har förändrats sedan Adornos tid, såsom att konsten och estetikens idag präglas av en betydande mångfald vad gäller stil, tema samt uttrycksätt (Ehrlin 2020), kan den ändå betraktas som högst relevant. Detta eftersom konsten och estetikens fortfarande rör sig ett liknande samhälle Adorno vände sig emot (Flodin 2009), vilket ju även tycks påverka den konstnärliga dimensionen inom landskapsarkitekturen (Bornemark (2018); Van Etteger et al. (2016).

Men det mest centrala är att Adornos filosofi bottnar i en strävan efter en förändrad relation till naturen (Flodin 2009). Av den anledning blir han genast aktuell för landskapsarkitekturen eftersom ett av de mest framträdande verktygen inom professionen är just naturen. Utöver detta indikerar han att ett perspektivskifte, som Flodin (2009) menar, möjliggör en försoning mellan dessa, vilket gör att han aktualiseras han än mer. Jag vill därför understryka att detta perspektiv kan öppna dörrar till nya sätt att förstå den konstnärliga dimensionens roll inom landskapsarkitekturen. Tillika hur beroende vi är av denna dimension för att skapa en mångfald av meningsfulla platser där människor, och det vi är en del av, kan samexistera.

Även om landskapsarkitekturen är, som Wingren (2009) också är inne på, begränsad i ett konstnärligt avseende är min ståndpunkt att det inte hindrar landskapsarkitekten att i ett idéskeede ta ut

svängarna ännu mer. Att ifrågasätta konventionella idéer som idag styr hur vi utformar våra offentliga miljöer är detsamma som att utmana dem. Detta ökar chanserna till att den slutgiltiga vegetationsgestaltningen faktiskt, i Adornos (2002) termer, förmår beröra människan bortom hennes rationella förstånd. Utan ett sådant tankeexperiment är en försoning med naturen inte möjlig och inte heller människans tillvaro i den. Trots att Adorno själv främst pratar om konst i form av musik, ser jag att hans filosofiska perspektiv i viss mån kunna medvetandegöra oss landskapsarkitekter om miljön runt oss på nya sätt.

Eftersom jag inte har en gedigen akademisk bakgrund inom filosofi är jag medveten om att en del kan tycka att jag gjort betydligt förenklade eller vinklade tolkningar av Adornos tänkande. Men eftersom hans estetik inom landskapsarkitekturen, i skrivande stund, är förhållandevis obruten mark ser jag detta som ett inspirerande första steg.

I min läsning av Adorno tar jag stöd i sekundärkällor, nämligen *Att uttrycka det undanträngda* (2009) av Camilla Flodin. Detta innebär att den tolkning som görs av Adornos filosofi påverkas av en annan författares blick och det är en viktig aspekt eftersom den tolkning jag gör av Adornos teori är baserat på Flodins tolkning. Parallellt med detta har jag dock läst primärkällor, dessa är *Aesthetic Theory* (2002), *The Culture Industry* (1991) och *Upplysningens dialektik* (2012). Så även om Flodins tolkning av Adorno påverkar min läsning har förståelsen av hans filosofi bestått i en dynamisk process där primär- och sekundärlitteratur kompletterat varandra. Med anledning av den angivna tidsramen har sekundärlitteraturen av Adorno varit till stor hjälp i mitt tolkande av den primära litteraturen. Detta innebär att den närläsning, granskning och analys som gjorts av studiens fall utgör ett tolkningsarbete med stöd i olika typer av litteratur och som påverkas av teoretiska avgränsningar. Liksom av min egen förståelse.

Begreppen

Jag vill understryka att avsikten med begreppen som applicerats inte är att kritisera vegetationsgestaltningen i dessa två parker och argumentera för något annat estetiskt korrekt. Min avsikt med dessa är att medvetandegöra studenter och yrkesverksamma inom landskapsarkitektur om miljön runt om oss samt uppmana dessa att förhålla sig kritiskt

till hur vi själva formar omgivningen.

Begreppen kan nyansera hur man kan tolka olika designelement, liksom synliggöra olika värderingar som påverkat gestaltningen. I förlängningen kan dessa begrepp därför bidra till en förändrad praktisk gestaltning vilken inte bara utmanar landskapsarkitekter, utan även människors föreställningar om naturen. På vilket sätt *Instrumentellt värde* och *Standardisering* kan förändra den praktiska gestaltningen behöver dock utredas vidare.

Parkerna

De parker som undersökts skiljer sig på olika sätt, bland annat i sin geografiska placering. Ulrikelunds torp ligger dubbelt så långt utanför Stockholms innerstad som Blomsterdalen. En tolkning är att det i tätbebyggda och mycket stadsnära områden finns en minskad möjlighet att bevara den befintliga vegetationen på platsen och grönytorna i dessa områden konkurrerar istället i högre grad med andra samhällsintressen. Det förutsätter att vegetationen planeras och gestaltas på en, ofta, mycket begränsad yta och i relation till andra mål i samhället (jfr Kulturdepartementet 2018). Detta kräver ofta en välplanerad, ordnad och funktionell gestaltning (jfr ibid.), vilket rimligtvis skiljer sig med parker som ligger i mindre tätbebyggda områden eftersom dessa eventuellt har större yta att tillgå och således ökade möjligheter bevara mer ”oordnade” ytor med vegetation.

Denna dynamik illustreras särskilt tydligt i Blomsterdalen, som utvecklats för att möta en ökad efterfrågan på parkmiljöer hos invånarna. På grund det oväntat höga besöksantalet har vissa delar av den ursprungliga gestaltningen ersatts med material som kräver mindre underhåll och är mer kostnadseffektivt, se Kapitel 6 *Ett kritiskt perspektiv*. Detta indikerar inte bara på en betydande brist på natur och parkmiljöer i stadsnära områden utan är även ett exempel på hur landskapsarkitekter inte alltid har full kontroll över gestaltnings utfall eftersom andra intressen hos kommunerna också påverkar.

Förutom detta är Ulrikelunds torp, som en del av Drevvikens strandpark, betydligt större till ytan än Blomsterdalen, vilket ger ökade möjligheter att variera vegetation med olika utseende i parken (jfr Cervelli et al 2013). Detta är, bland annat, orsaken till den utökade geografiska avgränsningen i parken, det vill säga att studien endast inkluderar

Ulrikelunds torp. Det innebär att undersökningsområdet i Drevvikens strandpark inte bör betraktas som representativ för hela parken eftersom den, i sin helhet, byggs upp av delar med olika karaktärer i utseendet. Med detta vill jag belysa att denna avgränsning eventuellt påverkar undersökningens resultat eftersom vissa delar av parkens gestaltning uteslutits.

Det är därför viktigt att poängtera begränsningens potentiella inverkan på studiens trovärdighet, då den kan uppfattas som att ha konstruerat sitt eget motstånd för att rättfärdiga sin tes. Men eftersom syftet i denna studie är att undersöka hur narrativ kopplat till vegetationens utseende konstruerar naturen bedömdes den delen av parken som är gestaltad i större omfattning vara mer relevant. Detta eftersom vegetationen i Ulrikelunds torp är ”ditlagd” i större omfattning än i, exempelvis, Eskogen. Även om parken som helhet hade kunnat undersökas bedömde jag att detta skulle innebära en annan tidsomfattning på undersökningen.

Parkerna har endast besökts under sensommar och tidig i höst i dagsljus med förhållandevis soligt väder. Detta kan ha påverkat min upplevelse av parkerna och således haft utslag på studiens analys eftersom ett besök i parken kvällstid (i mörker) skulle kunna fått mig att känna andra känslor än vad jag gjorde, rädsla till exempel. Men parken besöktes dagtid eftersom det var min avsikt att observera utformningen på vegetationsgestaltningen snarare än att belysa min egen känsla kring parken. Jag bedömde således att platsbesöken skulle genomföras dagtid eftersom jag då bättre kunde se vegetationen. Att de endast besöktes under soliga till molniga väderlag var eftersom det var förhållandevis få regniga dagar under tiden platsbesöken genomfördes. Eftersom själva undersökning genomfördes under sensommar och tidig höst har parken inte besökts vintertid.

Slutligen har Blomsterdalen utformats nio år tidigare än Ulrikelunds torp, vilket också kan ha haft en inverkan på parkernas utformning eftersom denna skillnad i tid kan innebära olika politiska förutsättningar och således olika styrande ideal. Denna tidsskillnad kan även innebära ny kunskap och nya ideal hos professionen.

Sammanfattningsvis har parkerna utvecklats i olika relationella kontexter med olika förutsättningar. Å ena sidan är det därför på sin plats att belysa att det inte är helt rättvist att låta dessa

parker representera en hel professions sätt att gestalta. De gestaltungsprinciper som observeras i denna studie baseras dessutom på min tolkning och är inte uttalade principer av parkerna själva. Men å andra sidan har dessa parker fungerat som ett underlag mot vilken jag tolkar det teoretiska materialet vilket innebar att jag, trots dessa olikheter, bedömde parkerna som relevanta för studien. Parkerna uppvisar alltså exempel på det som tolkas från litteraturen snarare än vad jag avser granska dem som enskilda fall.

Dessa olikheter anses snarare berika studien då parkerna, trots sina varierande egenskaper, uppvisar likheter i sin uppbyggnad. En tolkning är att detta indikerar på att det finns styrande bakomliggande ideal som påverkar hur parkerna utformas.

7.3 Några avslutande ord

Till sist vill jag rikta min blick framåt. I en eskalerande ekologisk katastrof brådskar en förändrad relation mellan människa och natur. Att som landskapsarkitekt, men framförallt människa, kritiskt reflektera över denna relation är därför inte längre ett val, utan en nödvändighet. Detta sätter ljuset på behovet av det teoretiska perspektivet inom denna profession. Om vi fördjupar förhållandet mellan Adornos filosofiska horisont och landskapsarkitekturens forskningsfält, kan vi ifrågasätta de mest basala självklarheter i konstruerandet av vår omvärld. I min prolog beskrev jag en förtvivlan över min syn på naturen som en mänsklig tillgång. I det intvingade system som landskapsarkitekturen tycks befinna sig i och med de svårigheter det tycks vara att slå sig loss från detta system är det kanske under min tid som landskapsarkitekt omöjligt att bota den oron. Men som ett första steg har jag fått förståelse för betydelsen av att konstant ställa mig frågande inför vad mitt konstruerande av naturen i staden egentligen gör med den och vad det gör med människan.

Jag avslutar skrivandet lika frågande som jag påbörjade det, förvisso med mer kunskap i bagaget, men jag kan inte undgå att undra, vad säger egentligen den ordnade parkens former om omvärldens tvetydighet? Kan parken, som vi känner den, fungera som ett medium för estetisk eller ekologisk förändring? Eller är den gestaltade vegetationen vi ser i parkerna runt oss alltid ett skyнке som döljer vår rovdrift på naturen?

8. Referenser

Adorno, T.W. (2002) [1970]. *Aesthetic theory*. Continuum. [Elektronisk].

Adorno, T.W. (2005) [1951]. *Minima moralia: reflections from damaged life*. Verso.

Adorno, T.W. (1991) [1961]. *The Culture Industry*. Routledge classics.

Aj-arkitekter. (2010a). *Blomsterdalen*. [Broschyr]. Aj-arkitekter.

Aj-arkitekter. (2010b). *Bygghandling urval 2010-09-28*. [Internt material]. Aj-arkitekter.

Alvesson, M och Sköldberg, K. (2008). *Tolkning och reflektion, vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*. Andra upplagan, Lund: Studentlitteratur AB

Bonthoux S, Chollet S, Balat I, Legay N, Voisin L. (2019). Improving nature experience in cities: What are people's preferences for vegetated streets?. *Journal of Environmental Management*. 203, 335-344. <https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2018.09.056>.

Bornemark, J. (2018). *Det omätbaras renässans. En uppgörelse med pedanternas världsherravälde*. Volante.

Bowman, W.D och Hacker, S. (2020). *Ecology*. 5 uppl. Oxford University Press.

Catalano, C., Andreucci, M.B., Guarino, R., Bretzel, F., Leone, M. & Pasta, S. (2021). *Urban Services to Ecosystems : Green Infrastructure Benefits from the Landscape to the Urban Scale*. Cham: Springer International Publishing AG.

Cervelli, E.W., Lundholm, J.T., Du, X. (2013). Spontaneous urban vegetation and habitat heterogeneity in Xi'an, China. *Landscape and urban planning*. 120. 25-33. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2013.08.001>

Cresswell, T. (1996). *In place/out of place geography, ideology, and transgression*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Denscombe, M. 2009. *Forskningshandboken - för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. 2:9.ed. Studentlitteratur.

Detmar, J. (2005). Forests for Shrinking Cities? The Project "Industrial Forests of the Ruhr". I: Kowarik, I och Körner, S (red). *Wild urban woodlands*. Springer. 263-273. Harvard

Ehrlin, Anna (red.). (2020). *Eстетiska uttrycksformer i teori och praktik: bild-, drama- och musikdidaktik*. Första upplagan Liber

Flodin, C. (2009). *Att uttrycka det undanträngda*. Gläntan.

Flyvbjerg, B. (2006). *Five Misunderstandings About Case-Study Research. Qualitative Inquiry*. 12(2), 219-245. <https://doi.org/10.1177/1077800405284363>

Gabrielsson, C. (2007). *Att göra skillnad: Det of-fentliga rummet som medium för konst, arkitektur och politisk föreställning*. Diss. Kungliga Tekniska Högskolan. Stockholm: AxlBooks. [Elektronisk]. Tillgänglig: <https://kth.diva-portal.org/smash/get/diva2:11554/FULLTEXT01.pdf>

Garrod, G., & Willis, K.G. (1999) *Economic Valuation of the environment*. Edward Elgar Publishing.

Gottdiener M, (1993). A Marx for Our Time: Henri Lefebvre and The Production of Space. *Sociological Theory*. 11 (1). 129-134. <https://philpapers.org/rec/GOTAMF-2>

Granström, H & Elmerstad, M. (2016). *Det som en gång var*. Natur och Kultur.

Herrington, S. (2009). *On landscapes*. First Edition. Routleg.

Horkheimer, M & Adorno, T.W. (2012) [1947]. *Upplysningens dialektik*. 3 ed.. Diados

Ignatieva, M. (2017). *En handbok. Alternativ till gräsmatta i Sverige. Från teori till praktik*. Sveriges lantbruksuniversitet. https://pub.epsilon.slu.se/14520/11/ignatieva_m_170831_1.pdf

Held, D. (1980). *Introduction to critical theory*. University of California. https://platus1917.org/wp-content/uploads/adorno_actualityphilosophy-1.pdf

Hwang, Y.H. & Yue, Z.E.J. (2019) Intended wildness: Utilizing spontaneous growth for biodiverse green spaces in a tropical city. *Journal of Landscape Architecture*. 14, 54-63, DOI: 10.1080/18626033.2019.1623548

Kurir, M. (2018). *Architecture, space and ideology: Between Adorno and Lefebvre*. University of Rijeka. https://www.academia.edu/74848433/Architecture_space_and_ideology_Between_Adorno_and_Lefebvre [2024-03-10]

Krupinska J. (2016). Att skapa det tänkta: en bok för arkitekturintresserade. 1. uppl. Lund: Studentlitteratur

Kulturdepartementet (2018). *Politik för gestaltad livsmiljö*. (Ku18:05) Stockholm: Regeringskansliet. <https://www.regeringen.se/contentassets/8ecb8b5973924e6b9e93627c041d27a6/politik-for-gestaltad-livsmiljo-prop.-201718110.pdf> [2023-09-10]

LAND arkitekter (2017). *Klockelund*. Program för allmän platsmark. [Internt material]. LAND arkitekter. Stockholm

McKinney, M., L. 2006. Urbanization as a major cause of biotic homogenization. *Biological conservation*, 127: 247-260. Doi: 10.1016/j.biocon.2005.09.005

Melcher, K. (2022). Aesthetic Intent in Landscape Architecture: The Particularity of Beauty, Meaning, and Experience. *Landscape journal*, 41 (2), 73-92. <https://doi.org/10.3368/lj.41.2.73>

Meyer, E.K. (2008). Sustaining beauty. The performance of appearance: A manifesto in three parts. *Journal of Landscape Architecture*. 3(1), 6-23. <https://doi.org/10.1080/18626033.2008.9723392>

Nassauer, J.I. (1995). Messy Ecosystems, Orderly Frames. *Landscape Journal*, vol. 14(2), 161-170. Nassauer, J. I. (1997). Introduction. In J. I. Nassauer

(ed.), *Placing nature: Culture and landscape ecology* (pp. 1-15). Washington, DC: Island Press.

Naturvårdsverket, (2020). *Global utvärdering av biologisk mångfald och ekosystemtjänster*. Naturvårdsverket. <https://www.naturvardsverket.se/4ac548/globalassets/media/publikationer-pdf/6900/978-91-620-6917-9.pdf> [2023-10-11]

Persson, A och Smith H. (2014). *Biologisk mångfald i urbana miljöer - Förutsättningar, fördelar och förvaltning*. (CEC SYNTES 02). Lunds universitet. https://www.cec.lu.se/sv/sites/cec.lu.se.sv/files/urban_biodiversitet_final_20140515.pdf

Riikonen, J. (2023). Staden som reklamskylt för naturvärden. *STAD*, 16 mars. <https://movium.slu.se/nyheter/staden-som-reklamskylt-foer-naturvaerden/> [2024-01-23]

Robinson, N. (2004). *The Planting Design Handbook*. Ashgate Publishing Company.

Robinson, S.L., Lundholm, J.T. (2012). Ecosystem services provided by urban spontaneous vegetation. *Urban Ecosystems*. 15, 545-557. <https://doi.org/10.1007/s11252-012-0225-8>

Shank G. (2008). *Abduction, The Sage Encyclopedia of Qualitative Research Methods*. Thousand Oaks: Sage Publications, Inc.

Schéele, C von. (2016). *The void: urban wasteland as political space*. Diss. Lund: Lunds universitet. https://lup.lub.lu.se/search/files/11374984/von_Sch_ele_dissertation_thesis_The_void.pdf

Schrieke, D., Lönnqvist, J., Blecken, G-T., Williams, NSG., Farrell, C. (2021). Socio-Ecological Dimensions of Spontaneous Plants on Green Roofs. *Frontiers in Sustainable Cities*. 3. <https://doi.org/10.3389/frsc.2021.777128>

Sikorska D., Ciekowski W., Babanczyk P., Chormanski J., Sikorski P. (2021). Intended wilderness as a Nature-based Solution: Status, identification and management of urban spontaneous vegetation in cities. *Urban Forestry & Urban Greening*. (62). <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S1618866721001801?via%3Dihub>

Smith, N. (1990). *Uneven development*. Tredje upplagan, The University of Georgia Press.

Stanford Encyclopedia of Philosophy (2023). *Theodor W Adorno*. Stanford Encyclopedia of Philosophy. https://plato.stanford.edu/entries/adorno/?fbclid=IwAR0hAenyLowOfXzG10DOZOvfl5lXSflmwzXxwipVSAp2MOIyg86_lN-8sV7U [2023-09-08]

Stockholms stad (2017a). *Grönare Stockholm*. Stockholms stad. <https://start.stockholm/globalassets/start/om-stockholms-stad/politik-och-demokrati/styrdokument/gronare-stockholm--riktlinjer-for-planering-ge-nomforande-och-forvaltning-av-stadens-parker-och-naturomrade.pdf> [2023-10-11]

Stockholms stad. (2010). *Konstgräsplaner och lektyor*. Stockholms stad. <https://miljobarometern.stockholm.se/miljomal/mikroplast/konstgrasplaner-och-lektyor/info2/> [2023-10-11]

Stockholms stad (2017b). *Parkplan Enskede-Årsta-Vantör*. Stockholms stad. <https://start.stockholm/globalassets/start/om-stockholms-stad/sa-arbetar-staden/natur-parker-och-gronomraden/parkplan-enskede-arsta-vantor---strategier-for-utveckling.pdf> [2023-10-11]

Stockholms stad (2017c). *Parkplan Farsta*. Stockholms stad. <https://start.stockholm/globalassets/start/om-stockholms-stad/sa-arbetar-staden/natur-parker-och-gronomraden/parkplan-farsta--strategier-for-utveckling.pdf> [2023-10-11]

Thompson, I.H. (2000). *Ecology, community and delight: sources of values in landscape architecture*. London: E & FN Spon

Van Etteger, R., Thompson, I.H. & Vicenzotti, V. (2016). Aesthetic creation theory and landscape architecture. *Journal of Landscape Architecture*, 11(1), 80-91. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/18626033.2016.1144688>

Waggoner, W. (2019). How not to be at home in one's home: adorno's critique of architectural reason. *Architecture Philosophy*. 4 (1). <https://ojs.library.okstate.edu/osu/index.php/jispa/article/view/7875>. [2024-03-10],

Wallenstein S (2019). *Negativ dialektik och estetisk teori*. Gläntan.

Webb, J., Moxon, S., Semertzi, S., Samangoeei M. (2023). A study protocol to understand urban rewilding behaviour in relation to adaptations to private gardens. *Cities and Health*. 7, 273-281. <https://doi.org/10.1080/23748834.2021.1893047>

Wingren, C. (2009). *En landskapsarkitekts konstnärliga praktik: kunskapsutveckling via en självbiografisk studie*. Diss: Sveriges lantbruksuniversitet. Alnarp.

8.1 Figurförteckning

Samtliga fotografier är tagna av studiens författare
© Olivia Persson

Figur 1 och 7:
Egen illustration med kartunderlag från Lantmäteriet.
Kartunderlag över södra Stockholm. [kartografiskt material]. SWE REF 99 TM, RH 2000.
©Lantmäteriet. <https://minkarta.lantmateriet.se/> [2024-01-14]

Figur 2 och 9:
Illustrationsplan av Drevviken strandpark. Redigerad av studiens författare.
Illustrationsplan. [Illustrationsplan].
©Land arkitektur på uppdrag av Stockholms stad.
<https://landarkitektur.se/projekt/klockelund/>. [2023-10-01]

Figur 3, 12 och 13:
Illustrationsplan. [Illustrationsplan]. ©Aj-arkitekter på uppdrag av Stockholms stad. Ny park inom stadsutvecklingsområdet Årstadal i Liljeholmen, Exploateringskontoret Stockholm stad. Liljeholmen. <https://insynsverige.se/document-Handler.ashx?did=108252TjansteutlåtandeDNER2008-520-01403>. [2023-10-01]

Figur 4:
Egen illustration med kartunderlag från Lantmäteriet.
Underlag över södra Stockholm ortofoto [kartografiskt material]. SWE REF 99 TM, RH 2000.
©Lantmäteriet. <https://minkarta.lantmateriet.se/> [2024-01-14]

Figur 5
Egen illustration av arbetsprocess.

Figur 6:
Egen illustration av hur olika teorier konvergerar.

Figur 8
Egen illustration med kartunderlag från Lantmäteriet.
Underlag över Drevviken strandpark ortofoto [kartografiskt material]. SWE REF 99 TM, RH 2000.
©Lantmäteriet. <https://minkarta.lantmateriet.se/> [2024-01-31]

Figur 10:
Illustration över kallmur. Redigerad av studiens författare.
Muren/Kanten. [kartillustration].
©Land arkitektur på uppdrag av Stockholms stad. <https://landarkitektur.se/projekt/klockelund/>. [2023-10-01]

Figur 11:
Egen illustration med kartunderlag från Lantmäteriet.
Underlag över Blomsterdalen i Årsta ortofoto [kartografiskt material]. SWE REF 99 TM, RH 2000. ©Lantmäteriet. <https://minkarta.lantmateriet.se/> [2023-10-03]

Figur 14:
Egen illustration med kartunderlag från Lantmäteriet.
Underlag över Klockelund ortofoto [kartografiskt material]. SWE REF 99 TM, RH 2000.
©Lantmäteriet. <https://minkarta.lantmateriet.se/> [2023-12-15]

Figur 15:
Egen illustration med kartunderlag från Lantmäteriet.
Underlag över Blomsterdalen ortofoto [kartografiskt material]. SWE REF 99 TM, RH 2000.
©Lantmäteriet. <https://minkarta.lantmateriet.se/> [2023-12-01]

PUBLICERING OCH ARKIVERING

Godkända självständiga arbeten (examensarbeten) vid SLU publiceras elektroniskt. Som student äger du upphovsrätten till ditt arbete och behöver godkänna publiceringen. Om du kryssar i JA, så kommer fulltexten (pdf-filen) och metadata bli synliga och sökbara på internet. Om du kryssar i NEJ, kommer endast metadata och sammanfattning bli synliga och sökbara. Även om du inte publicerar fulltexten kommer den arkiveras digitalt. Om fler än en person har skrivit arbetet gäller krysset för samtliga författare. Du hittar en länk till SLU:s publiceringsavtal på den här sidan:

<https://libanswers.slu.se/sv/faq/228316>.

- JA, jag/vi ger härmed min/vår tillåtelse till att föreliggande arbete publiceras enligt SLU:s avtal om överlåtelse av rätt att publicera verk.
- NEJ, jag/vi ger inte min/vår tillåtelse att publicera fulltexten av föreliggande arbete. Arbetet laddas dock upp för arkivering och metadata och sammanfattning blir synliga och sökbara.

SCIENCE AND
EDUCATION **FOR**
SUSTAINABLE
LIFE